

AKADEMIE ALTERNATIVA

Umělecké terapie

Modul B. ARTETERAPIE

Využití arteterapie pro zlepšení komunikace mezi dítětem a rodičem

Absolventská práce

Helena Blatáková

3. ročník 2014 / 2015

OLOMOUC 2015

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem lektorům Akademie Alternativa, které jsem během svého studia měla možnost potkat, za jejich cenné zkušenosti, informace a rady. Zvláštní poděkování mému vedoucímu absolventské práce Mgr. Tomáši Beníčkoví za mimořádně cenné připomínky a rady. Mé poděkování patří také rodičům dívky, se kterou jsem mohla pracovat. V neposlední řadě děkuji mé rodině, která mne podporovala při studiu i při psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem absolventskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Souhlasím, aby práce byla zpřístupněna ke studijním a propagačním účelům.

Olomouc 30. 4. 2015

Helena Blatňáková

ABSTRAKT

Absolventská práce „Využití arteterapie pro zlepšení komunikace mezi dítětem a rodičem“ se zabývá vnitřním klimatem v rodině. Záměrem je uvolnit a prohloubit komunikaci v rodině za pomoci arteterapeutických metod.

Teoretická část rozebírá základní pojmy jako arteterapie, diagnostické testy a komunikace.

Praktická část obsahuje provedení diagnostických testů metodou pozorování, jejich srovnání a následné vyhodnocení. Tato část je zaměřena na komunikaci a její uvolnění v rodinném prostředí pomocí arteterapie.

KLÍČOVÁ SLOVA:

arteterapie, komunikace, komunikace v rodině, diagnostické testy

ABSTRACT

”Using art therapy to enhance the communication between parents and children“ thesis deals with internal family climate. The aim is to remove communication obstacles and enhance interpersonal skills inside a family with the help of art therapy techniques.

The theoretical part describes fundamental terms such as art therapy, diagnostic tests and communication.

The applied part consists of series of diagnostic tests carried out by observation, their comparison and evaluation. The focus is on utilizing art therapy to improve the communication in family environment.

KEY WORDS:

art therapy, communication, interpersonal family communication, diagnostic tests

Obsah

Obsah	5
Úvod.....	7
Teoretická část	8
1 Vymezení pojmu arteterapie.....	8
1.1 Rozdělení arteterapie.....	9
1.1.1 Formy arteterapie	9
1.1.2 Rozdělení arteterapie dle počtu účastníků	10
1.2 Arteterapeutické metody	12
1.3 Cíle a cílové skupiny arteterapie	15
2 Diagnostické aspekty výtvarného projevu.....	17
2.1 Barva v arteterapii	17
2.2 Grafognostika v arteterapii.....	19
1.3 Vývojová stádia dětské kresby	19
3 Projektivní metody	20
3.1 Kresba lidské postavy	20
3.2 Kresba domu	21
3.3 Kresba „Začarovaná rodina“	22
3.4 Kresba stromu – Baum Test.....	22
4 Arteterapeutický proces s klientem	24
4.1 Rozdělení arteterapeutického procesu.....	24
4.2 Arteterapeutický plán	24
4.3 Vztahové oblasti vzájemně na sebe působící.....	25
4.4 Arteterapeutický submodel 2U.....	26
4.4.1 Aplikační podmínky submodelu.....	26
4.5 Popis struktury arteterapeutického procesu a mapování arteterapeutické intervence – submodel 13P dle M. Beníčkové.....	27
4.5.1 Aplikační podmínky submodelu.....	27
5 Komunikace.....	31
5.1 Základní pojmy a rozdělení v oblasti komunikace	31
5.1.1 Základní druhy komunikace	31

5.2	Komunikační schopnosti a dovednosti.....	33
5.2.1	Komunikace já – já	33
5.2.2	Komunikace já – ty	33
5.2.3	Komunikace já - okolí.....	35
6	Praktická část.....	36
6.1	Základní informace	36
6.1.1	Kazuistika	36
6.1.2	Záměr a cíl arteterapeutické práce	36
6.1.3	Metody, techniky, pomůcky	37
6.2	Průběh arteterapeutických setkání.....	37
6.2.1	První setkání – leden 2015.....	37
6.2.2	Druhé setkání – únor 2015.....	43
6.2.3	Třetí setkání – únor 2015	48
6.2.4	Čtvrté setkání – únor 2015.....	55
6.2.5	Páté setkání – březen 2015.....	59
6.2.6	Šesté setkání – březen 2015	64
6.2.7	Sedmé setkání – březen 2015.....	67
6.2.8	Osmé setkání – duben 2015	70
6.2.9	Deváté setkání – duben 2015	73
6.2.10	Desáté setkání – duben 2015	76
7	Závěr.....	82
	Literatura.....	83

Úvod

Komunikace patří do našeho každodenního života. Během dne běžně komunikujeme v rodině, mezi přáteli, v zaměstnání a v neposlední řadě také sami se sebou. Komunikace je důležitý prostředek jak pro jedince, tak pro celou společnost. Ve správné formě je neodmyslitelnou součástí života. Díky ní poznáváme sebe i okolí a v životě hledáme cesty, které nás vedou k vlastní spokojenosti. Dobře chápaná komunikace je základem spokojeného života. Často ji nedoceňujeme a bereme ji jako samozřejmost.

Naše komunikace začíná již v prenatálním věku, kdy reagujeme na podněty matky a její komunikaci či nekomunikaci s námi. Již v téhle době získáváme první impulzy ke komunikaci se sebou i s okolím. Dokonce již teď dokážeme s maminkou vykomunikovat co pro nás příjemné je a co ne. Poté, co projdeme cestou komunikace prenatálního věku, narodíme se do přímé komunikace rodiny. Učíme se dorozumět s mámou i tátou a tak získáváme informace tolik potřebné pro náš život.

Cílem této práce je zlepšení a prohloubení komunikace mezi dítětem a rodičem za pomoci technik arteterapie, najít příčiny vzájemného nepochopení, popřípadě odcizení. Propojit dítě s rodičem přes tvar, barvu a zvuk. Zjistit jak vnímá a zda rozumí dítě rodiči a rodič dítěti. Obecným cílem tedy je navést klienty k oboustrannému porozumění.

Pokud pro umění komunikace máme vědomého učitele, čímž je jako první naše matka, život pro nás bude mnohem jednodušší a přehlednější.

Teoretická část

1 Vymezení pojmu arteterapie

Pojem arteterapie pochází ze spojení latinského slova ars (umění) a řeckého terape (léčení). V tom nejjobecnějším slova smyslu lze arteterapii chápat jako léčbu uměním. Arteterapie je většinou chápána jako léčba výtvarným uměním, ve skutečnosti ale zahrnuje další techniky jako artefiletika, muzikoterapie, tanečně – pohybová terapie, dramaterapie atd.

Arteterapie je obor využívající výtvarný projev klienta jako hlavní diagnostický prostředek. Přes výtvarný projev klient otevírá své psychické či psychosomatické obtíže. Arteterapie přes tvořivé techniky upevňuje zdraví a podporuje léčení.

Arteterapie využívá výtvarné umění jako prostředek k osobnímu vyjádření v rámci komunikace, spíše než by se snažila o esteticky uspokojivé výsledné produkty, posuzované vnějšími měřítky. (Liebmann, 2004)

Metoda arteterapie nabízí možnost různými uměleckými technikami otevřít hluboké nitro člověka, a to za jeho plného vědomí a spolupráce. Terapeut prostřednictvím umění, vede člověka tam, kde by se mu samotnému v některých případech šlo těžce. Přes arteterapii tak lze otevřít podvědomý svět a nahlédnout tak laskavě do hloubek nitra. Umělecká díla lze chápat jako mosty „odněkud – někam“. Technika arteterapie přináší klientům pocit bezpečí, a tak se stává terapií bezpečnou. Tato forma terapie může být prospěšnou i pro člověka, který se zaměřil na osobnostní růst. Je možné rovněž říci, že je vhodná téměř do jakéhokoliv prostředí (děti, pracovní kolektivy, školky, školy, rodiče s dětmi, staří lidé a v neposlední řadě lidé se zdravotním postižením).

Arteterapie, jako obor s terapeutickým dopadem, má uplatnění v systematických přístupech, ve kterých je využití především výtvarné tvorby hlavním prostředkem terapeutického působení. Arteterapie může vhodně doplňovat různé jiné terapeutické přístupy, jako třeba verbální terapii, a zároveň zesilovat jejich účinky.

1.1 Rozdělení arteterapie

Rozsáhlý obor arteterapie je možné rozdělit z několika základních hledisek. První způsob obecného rozdělení je proveden na základě formy arteterapie, tedy skutečnosti, zda budeme přímo vytvářet nějaké umělecké dílo, nebo se budeme zabývat pracemi vytvořenými jinou osobou (arteterapie produktivní a receptivní).

Arteterapii je možné rovněž rozdělit z hlediska počtu účastníků (individuální, skupinová, rodinná).

1.1.1 Formy arteterapie

Detailní informace o rozdělení arteterapie dle formy lze nalézt například v Šicková – Fabrici, *Základy arteterapie*, 2008.

a) Arteterapie receptivní

Při arteterapii receptivní terapeut s určitým záměrem vybere umělecké dílo a nechá klienta vnímat, jak na něj toto dílo působí. Poté společně o tomto díle hovoří. Terapeut vede pomocí diagnostických otázek rozhovor a tím upozorňuje na klientova témata. Cílem se stává uvědomění klientových pocitů a prožitků. Jde o chápání nitra z různých úhlů pohledu. Při vcítění se do takto pozorovaného díla, vyplouvají na povrch různé emoce: radost, smutek, pláč, naděje apod.

U každého člověka probíhá ono „vcítění“ jinak. Důležitými faktory jsou momentální naladění a vnitřní dispozice diváka.

K receptivní arteterapii nám mohou sloužit obrazy, fotografie, různé artefakty apod.

b) Arteterapie produktivní

Arteterapie produktivní je využití různých uměleckých směrů a technik pro práci klienta. Klient je do práce přímo zapojen a tak přes zvuk, barvu, tvar či pohyb prožívá a tvoří. Po prožití aktuálního prožitku je důležitý terapeutický rozhovor, přes který si klient uvědomí další poznatky, a tak se terapie stává důležitou součástí pro jeho vnitřního růst.

1.1.2 Rozdělení arteterapie dle počtu účastníků

Informace uvedené v této kapitole vychází z Šicková – Fabrici, Základy arteterapie, 2008.

a) Arteterapie individuální

Při individuální arteterapii má klient terapeuta k dispozici jen sám pro sebe, navazuje úzký kontakt, vzniká tak intenzivní emocionální zážitek styku s chápajícím člověkem (Pogády a kol., Dětská kresba v diagnostice a léčbě, 1993)

Individuální arteterapie je vhodná pro klienty, kteří potřebují koncentrovanou pozornost a samostatné sezení s terapeutem je jim prospěšné. Po čase je možné klienta zařadit do arteterapeutické skupiny. Individuální arteterapii začínáme zejména u klientů hyperaktivních, agresivních, bojácných, s psychotickými projevy atd.

b) Arteterapie skupinová

Skupinová arteterapie probíhá ve společnosti více lidí. Ideální pracovní prostředí pro skupinu je 10-15 lidí. V takovém počtu osob mají všichni dostatečný prostor se zapojit. Práce není zdlouhavá, tudíž klienti lehce udrží koncentraci na daná témata. Každá skupina by měla mít pravidla, která si vytvoří a odsouhlasí. Je nezbytné tato pravidla následně po celou terapii dodržovat. Zúčastnění by měli cítit vyvážený prostor a bezpečné prostředí. Výše zmíněné by měl „zařídít“ samotný arteterapeut. Ten pozorováním a citlivým rozhovorem řídí práci klientů. Je vhodné, aby terapeut ponechal klid na tvoření. Tak se v jednotlivých uměleckých dílech projeví témata, na která je klient připraven, a daná témata se mohou ve skupině otevřít. Práce se skupinou je velice pestrá a mnohdy silnější než s jednotlivcem. Samotné naše bytí je založeno na skupinovém soužití (rodina, přátelé, pracovní kolektiv, návštěva kina, obchodů či vzdělávacích zařízení).

Při arteterapii na určitém výtvarném díle zhmotníme vnitřní postoje k situacím, což znamená, že za pomoci terapeuta a skupiny se jemně uvolňují vnitřní bloky. Tak pro nás vzniká cenný materiál pro náš vnitřní růst. Člověk přichází do arteterapeutické skupiny a nese si s sebou zkušenosti a pocity z různých životních situací. Jeho pocity mohou být různé, např. únava, bojácnost, roztržitost, ale i radost či rozpustilost. Pro arteterapeuta je důležité na začátku setkání zjistit, jak se jednotliví členové skupiny cítí. Toto zjištění může značně ovlivnit výběr volené aktivity a pomůže terapeutovi uvědomit si cíl, kterého je možné při daném sezení dosáhnout. Tímto se též arteterapeut dozví případná omezení v tomto jeho záměru. Pokud se terapie v rámci arteterapeutické skupiny nevyvíjí dobře, nemusí to být vždy působením přímo samotné skupiny, avšak tím, co se dělo mimo ni. Na konci každého setkání je velice důležitá reflexe, neboli zhodnocení arteterapeutického setkání. Klienti vyjadřují své pocity a hodnotí ze svého úhlu pohledu

proběhnuvší setkání. Pokud arteterapeut zhodnotí, že klienti svá témata ve skupině uzavřeli, toto setkání může zakončit.

c) Rodinná arteterapie

Rodinná arteterapie musí být komplexní – stejně jako je rodina komplexem složitých vztahů, identifikací, koalicí, a dominancí. Někdy se arteterapeutovi podaří pomocí kresby odhalit důležitá fakta, která zůstala z různých příčin neodhalená nebo zatajená. Stává se, že i zkušený arteterapeut bývá v těžké pozici, má-li otevřeně odhalit – nebo neodhalit – jejím členům pravdu o rodině, např. dominanci matky, projekční postavení některého dítěte. Vyžaduje to velkou moudrost a takt. (Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008)

Rodina zahrnuje celou řadu konfliktů, které nejsou vždy řešeny. Většinou nejsou tyto konflikty řešeny pro neuvědomění si daných situací nebo nedostatek času pro své bližní. Tak se konflikty a nervozita v rodině mohou stupňovat a negativně působit na její členy. Úkolem arteterapeuta je navést rodinné příslušníky přes výtvarná díla k uvolnění daných situací a konfliktů. V terapii probíhá identifikace rodinných příslušníků v pravém světle. Následovat by mělo lepší pochopení vlastní rodiny. Arteterapeut se tak zpravidla snaží svou prací přinést do života rodiny více radosti, pochopení a lásky.

1.2 Arteterapeutické metody

V této kapitole budou stručně představeny jednotlivé metody arteterapie. Ty mohou být rozděleny následujícím způsobem:

- Imaginace.
- Animace.
- Koncentrace.
- Restrukturalizace.
- Transformace.
- Rekonstrukce.

Níže bude každá z těchto metod podrobněji představena.

a) Imaginace

Imaginace je jiným výrazem pro fantazii, představivost. Imaginace má souvislost s vnitřním světem člověka. Je možné ji chápat jako jistého zprostředkovatele mezi světem hmotným, fyzickým a duchovním.

Představy člověka projektují jeho aktuální emoční stav, jeho aktuální problémy (Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008).

V představách člověka se odráží jeho obavy i touhy. S využitím imaginace je možné pod vedením terapeuta znovu prožít některé situace ze svého života a vyjádřit je uměleckým dílem. Na základě tohoto vyjádření je možné věc vidět z jiného úhlu a tak upravit svůj postoj.

Obrazy, tvary a použité barvy mají diagnostickou podobu. Vypovídají o tom, je-li proces patologický či naopak uzdravující.

b) Animace

Animace je v arteterapii velmi účinná pro osoby, které své obtíže nechtějí, nebo nemohou přímo verbalizovat. K tomuto aktu poslouží klientovo výtvarné dílo. Jeho prostřednictvím se klient problému lépe otevře. Rozhovor nad výtvořem terapeut vede ve třetí osobě a tak vzniká pro klienta bezpečný prostor pro komunikaci o jeho problému. Klient či terapeut se identifikují s postavou, věcí, zvířetem apod. (na vytvořeném díle) a hovoří jejich jménem k dané záležitosti. Tak se otevírá prostor probrat s klientem příslušné téma, aniž by se cítil v ohrožení.

Kresba s následným rozhovorem, uskutečněným pomocí animace, se může stát komunikačním mostem mezi terapeutem a klientem. V případě dětského klienta tak může terapeut zprávu od dítěte lépe zprostředkovat rodičům. (Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008)

c) Koncentrace – mandala

Mandala v sanskrtu znamená svatý kruh-střed. Mandala je tušení středu osobnosti, určitý centrální bod uvnitř duše, k němuž se všechno vztahuje, podle kterého je všechno uspořádáno (Jung, Erinnerungen, Träume, Gedanken, in Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008).

Za mandalu můžeme považovat jakýkoliv kruhový útvar, který má střed. V arteterapii pomáhá pro koncentraci a meditaci. V mé vlastní arteterapeutické praxi se osvědčilo nechat na klientovi, zda bude mandala zcela uzavřena či nikoliv. Pro někoho může uzavřený kruh působit stísněně a dusivě, a proto je dobré klientovi ponechat možnost mandaly otevřené.

Kresba mandaly může probíhat různými způsoby. Je prací arteterapeuta pozorovat klienta v tomto procesu. Základní rozdělení v kresbě mandaly vnímám tak, zda je tvořena z vnějšku ke středu, nebo od středu ven. Z celého procesu vznikají otázky pro rozhovor s klientem o vytvořeném díle a pro klienta tak prostor pro uvědomění si jeho témat.

Mandala může být použita jako nástroj pro sebepoznání a sebeodhalování. Mandala může pomáhat i jako jakási mapa vnitřní reality. Člověk si uvědomí, kde je jeho střed, respektive co stojí v jeho centru (Kellog, Path of Beauty, 1987).

d) Restrukturalizace

Restrukturalizace v arteterapii znamená „Staré nefungující rozebrat a z rozebraných částí poskládat či vytvořit nové, akceptovatelné a funkční.“

V arteterapii může taková restrukturalizace probíhat s jednotlivcem i ve skupinách. Vhodné techniky pro tuto práci jsou koláže, vitráže, výroba děl ze střepů skla, keramiky, zrcadel.

Člověk si přes tuhle techniku uvědomí problém, který je pro něj neřešitelný, rozebere jej na jednotlivé části. Následným seskládáním těchto částí, avšak v jiném pořadí, prostředí, výrobou jiného předmětu je schopen i jiného úhlu pohledu na celou situaci. Vlastně tak vyrobí něco, co je pro něj akceptovatelné, nebo prospěšné. Tímto je celý proces této techniky ozdravný. Podrobnější informace v Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008.

e) Transformace

Transformace je procesem, který je využíván primárně ve skupinové arteterapii. Jedná se o citované psané dílo na určité téma (zrození, láska, smrt, bolest, radost, apod.), které je klientům ve skupině interpretováno. Je vhodné přečíst dva texty na dané téma. Poté mají klienti ztvárnit vyslechnutý text do výtvarné podoby.

O vytvořených dílech se diskutuje ve skupině a klienti si tak zvědomují své prožitky. Podrobnější informace v Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008,

f) Artefiletika

Artefiletika je propojením intelektu a prožitku. V artefiletice se pracuje s příběhy, které přes výtvarná díla ožívají. Jedná se o oblíbenou aktivitu, která není nijak omezena věkem. Jedná se o práci s tzv. skupinovou dynamikou. Úkolem artefiletiky je:

- Vyladění emocionálního prožívání.
- Odstranění stresu, úzkosti a nepříjemných zážitků a pocitů.
- Podpora sebevědomého osobního růstu.
- Sebepoznání.
- Umožnění psychického uvolnění.
- Ve svém důsledku má vliv na motivaci, reflexi a práci.

Ve skupině je přečten příběh a následně je diskutován. Rozebírají se společně určité fáze příběhu. Na základě příběhu je následně vytvořena kresba, divadelní hra, koláž, apod.

Je na dohodě arteterapeuta se skupinou zda bude každý klient pracovat na daném úseku sám a následně spojením děl vznikne počáteční příběh v obraze, nebo bude dílo společné od začátku. Detailně rozebráno v Šicková-Fabricsi, *Základy arteterapie*, 2008.

Východiskem pro teorii i praxi je výtvarný zážitek nebo obecněji estetický nebo umělecký zážitek. Ve výtvarném zážitku se žák intimně setkává s výtvarnou symbolickou formou a dobírá se obsahu. Přitom nevědomky nebo vědomě hledá odpovědi na otázky: Jak co na mě působí? Co k čemu je? K čemu to patří? Jaký to má smysl? Co to pro mě znamená? (Roeselová, Proudý ve výtvarné výchově, 2000).

g) Rekonstrukce

Techniku rekonstrukce je možné použít pro všechny věkové kategorie. Může mít více podob. Tou nejjednodušší je dokreslovaná koláž.

Na papír nalepíme ústřížek fotky, vzorované látky, novin, část obrázku, apod. a následně necháme klienta dokončit dílo. Mnohdy nalepené ústřížky splynou tak, že nejsou na první pohled patrné.

*Je zajímavé, jak různě dotvoří tentýž fragment různí autoři. Navzdory tomu, že každý měl stejné východisko, vznikají různorodé obrazy, kompozice (Šicková-Fabricsi, *Základy arteterapie*, 2008).*

h) Projektivní metody

Mezi další arteterapeutické metody patří skupina metod projektivních. Tyto metody budou detailně rozebrány v kapitole 3.

1.3 Cíle a cílové skupiny arteterapie

Cíle, jež si arteterapie klade, souvisejí na jedné straně s tím, z jakých teoretických pozic vychází, na straně druhé ze situací a potřeb klientů, s nimiž pracuje, v neposlední řadě s jejich věkem (Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008)

Cíle arteterapie je možné obecně rozdělit na individuální a sociální. Toto dělení vychází z literárního zdroje (Liebmann, Art game and group structures in Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008).

- Individuální cíle – sebepoznání, sebeprožívání, sebevnímání, vizuální a verbální uspořádání zážitků, sebehodnocení, růst osobní svobody a motivace, rozvoj fantazie, nadhled, celkový rozvoj a růst osobnosti apod.
- Sociální cíle – vnímání a přijetí jiných lidí, vyjádření uznání jejich hodnoty, navázání kontaktu, ocenění jiných, zapojení do skupiny, komunikace, společné řešení problémů, zkušenost, že druzí mají podobné problémy jako já, reflexe vlastního fungování ve skupině, pochopení vztahů či vytvoření sociální podpory ve skupině.

a) Cílová skupina děti

Arteterapie je s úspěchem aplikována především u dětí, které mají specifické problémy – neprospívají ve škole, trpí poruchou pozornosti nebo jinými problémy s chováním, delikventní děti, děti s emocionálními problémy.

Cílem arteterapie je posílit sebevědomí, motivaci dětí učit se a sebekontrolu (Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008).

Do cílové skupiny „dětí“ patří děti, jak z běžných, tak i rozvrácených rodin.

Benderová, Child Psychiatric Techniques, In Šicková-Fabrice, Základy arteterapie, 2008, zdůrazňuje tyto cíle arteterapie u dětí:

- Pomáhat při navozování kontaktu s dítětem.
- Umožňuje nahlédnout do jeho nevědomého života.
- Snižovat jeho agresivní a sexuální napětí.
- Vytvářet prostor pro vyjádření impulzivní motorické aktivity dítěte.
- Umožnit mu experimentovat s formou.
- Napomáhat socializaci.
- Podporovat integraci osobnosti.
- Formulovat klinickou zprávu o dítěti.

b) Cílová skupina dospívající

Arteterapii s adolescenty se velice intenzivně zabývala mimo jiné Shirley Rileyová. Velice detailně je tato problematika rozebrána v její knize *Contemporary Art Therapy with Adolescents* (1999). Na základě této publikace Šicková-Fabrice, *Základy arteterapie*, 2008 uvádí:

Domnívá se, že arteterapie u této věkové kategorie může klientům pomoci dostat se z oblasti konkrétního myšlení k myšlení abstraktnímu, může budovat sociální zručnosti, altruismus (nesobecký způsob myšlení a cítění), empatii, rozvoj zdravé sexuality.

Adolescenti jsou mimořádně citliví, zranitelní, někdy i narcističtí, hledají pro svůj život vzory.

Práce arteterapeuta se zaměřuje na podporu klienta v nalézání vlastní identity.

Rileyová doporučuje pro práce s teenagery následující témata:

- *Jak se vidím.*
- *Jak mě vidí rodiče.*
- *Jak mě rodiče trestají.*
- *Jak trestám rodiče.*
- *Jak bych se potrestal, kdybych byl svým rodičem.*

Pro skupinu dospívajících jsou mimořádně vhodné skupinové kresby. Taková skupina se podílí na kresbě jednoho díla, kdy každý člen skupiny má svou barvu a společně tvoří jeden obraz.

c) Cílová skupina senioři

Arteterapie je u seniorů využívána při cvičení krátkodobé paměti. Může být využita rovněž pro posílení vlastní hodnoty člověka. Často bývá využívána také jako pomůcka rehabilitace jemné motoriky. Arteterapeutické techniky pomáhají seniorům při adaptaci na nelehkou situaci související s jejich věkem, především pokles fyzických sil a nemoci. Další změny, které mohou na seniory negativně působit, a při nichž může být arteterapie užitečná, jsou změny v oblasti ekonomické i sociální.

Záměrem arteterapie se seniory je zorientování se v problému klienta, zjištění momentálního stavu a schopností. Dle tohoto arteterapeut zvolí vhodnou techniku pro klienta, která odpovídá věku a zručnosti seniora a napomůže mu tak posílit v první řadě jeho důstojnost.

Arteterapií senioři aktivizují zbytky jejich vitality, flexibility a stimulují si svoji kreativitu.

Podrobněji je tato problematika rozebrána v publikaci Šicková-Fabrice, *Základy arteterapie*, 2008.

2 Diagnostické aspekty výtvarného projevu

V arteterapii jde o celostní hodnocení výtvarného díla. Mezi psychology a psychiatry jsou testy s využitím kresby velmi používané. Na jejich základě je možné diagnostikovat úroveň jemné motoriky, senzomotorickou koordinaci, kognitivní schopnosti, schopnosti vizuálních vjemů, u dětí a dospívajících lze diagnostikovat psychické procesy.

Pro terapeuta a klienta vzniká komunikační prostor nad výtvarným dílem. Pro arteterapeuta je důležitý proces tvoření kresby klientem. Terapeut registruje vše co se kolem kresby děje. Je velice důležité všimnout si nejen konečné kresby, ale také v průběhu pozorovat chování, spontánní komentář, tempo a celkové rozpoložení klienta. Tyto aspekty je důležité pozorovat i v případě práce se skupinou klientů.

Symbolická řeč obrazů není jednoznačná. I ten nejzkušenější arteterapeut si nemůže být absolutně jistý, jestli jeho interpretace tvorby klienta je správná. Je však pro něj mimořádně významné vědět, zda ve výtvarné produkci lidí s totožnými nebo podobnými symptomy existují podobné znaky v obrazech a symbolech. (Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008).

Obrazy a výtvarná díla obecně přináší svým tvůrcům i pozorovatelům zprávu, která je závislá na momentálním vnitřním rozpoložení člověka. Pro rozbor výtvarného díla jsou podstatné jednotlivé symboly patřící jak do oblasti linie, tvaru, barev apod.

2.1 Barva v arteterapii

Barvy mají v arteterapii psychologický, estetický a kulturní kontext. Je prokázán vliv barev a barevných kombinací na psychické a fyzické zdraví člověka. Barvami se v historii zabývali umělci, fyzici, filozofové a pedagogové. (Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008).

Symbolika barev

Bílá barva – může být symbolem nevinnosti, čistoty, jasnosti, naivity, úspěchu. Někdy může tato barva představovat i perfekcionismus, nezralou osobnost a snahu být neviditelný.

Černá barva – je opakem bílé barvy. Ve většině případů bývá považována za barvu značící tajemno, temnotu, beznaděj, strach, uzavření, depresi, prožité trauma. V kombinaci s bílou je elegantní a noblesní.

Šedá barva – bývá barvou kompromisu mezi bílou a černou. Pokud se používá s jinými barvami, oslabuje jejich intenzitu. Většinou je považovaná za barvu workoholiků, ve společnosti hnědé a černé potom za barvu deprese a traumat dětí z dětských domovů.

Červená barva – bývá barvou tepla, lásky, zrodu, vitality síly a energie. Může se však také se však vztahuje k válkám, ohni a agresí. (U dětí do šesti let je normální červenou barvu používat).

Růžová barva – je jemnějším podáním červené. Může symbolizovat něhu, lásku, barvu těla. Bývá považována také za barvu naivity a nezralosti. Rovněž se může jednat o tzv. „růžové brýle“, kdy člověk nevidí věci pravdivě, ale pouze ve vysněné iluzi.

Modrá barva – je barvou nebe a vody. Může být chápána jako barva představující volnost, klid, soustředění, vnitřní vyrovnanost, tišící bolest a horečku. Může být i barvou komunikace.

Žlutá barva – stimuluje levou hemisféru a duševní kapacitu. Bývá symbolem světla, zlata, moudrosti, lehkosti i fantazie. Odpor ke žluté může značit strach z vnitřního pohledu na sebe.

Zelená barva – je barvou rovnováhy mezi žlutou a modrou. Je uklidňující a podporuje nervový systém. Působí na srdce i hlavu, urychluje léčebné procesy. Zelená barva bývá charakteristickou pro osoby se silným sociálním cítěním.

Týrané a sexuálně zneužívané děti mohou ve zvýšené míře používat zelenou barvu v kombinaci s červenou, mnohdy ve zvláštních kombinacích (červenozelený děšť, červenozelené oči, červenozelený dům, apod.)

Hnědá barva – bývá barvou země, pokory, solidnosti, trpělivosti, zemitosti, rodiny. Často ji preferují lidé, co pevně stojí na zemi a umí hospodařit s penězi.

Fialová barva – může být charakteristickou barvou spirituality. Jsou v ní obsaženy dva protiklady klid modré a energie červené. Může též symbolizovat strach ze zániku světa nebo pokání. Někdy bývá uváděna také jako barva smutku.

Purpurová barva – v minulosti byla nejdražší barvou, získávanou nákladným způsobem z mořských organismů. Mohli si ji dovolit jen ti nejbohatší vladaři. Proto bývá chápána jako barva pompy a císařů.

Oranžová barva – vzniká kombinací žluté a červené. Z pravidla se řadí k barvám představujícím kombinaci životní energie a intelektu. Může pomáhat mobilizovat ty, co upadli do deprese či letargie. Bývá barvou extroverze, mládí a nebojácnosti. Je to sociální barva.

2.2 Grafognostika v arteterapii

Název grafognostika (grafognosie) vzniká složením řeckých slov grafein – psát, gnosis – vědění. Jde tedy o poznávání duševna a osobnosti z grafických projevů člověka. Tato metoda se oddělila od klasické grafologie. Jedná se o deskriptivní metodu, která se primárně zaměřuje na popis vnějších znaků grafického projevu.

Grafognostika mimo jiné posuzuje:

- Silný nebo slabý tlak čar.
- Jakými tahy je kresba provedena (dynamicky, pomalu, roztřeseně, kolísavě, trhaně, apod.)
- Tvary, které klient použil (ostré, ohraničené, oblé, ostré, apod.)

2.3 Vývojová stádia dětské kresby

Pro dobré pochopení dalších částí této práce a vytvoření uceleného přehledu v oblasti kresby jako testovací metody, je vhodné rozdělit jednotlivá stádia dětské kresby (dle věku a provedení kresby). Toto rozdělení vychází z práce Cyrila Burta, Mental and Scholastic Tests, In Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008.

1. Čmáranice – věk 2-5 let
 - a) nezáměrné náhodné čmárání, čistě svalové pohyby ramene, obvykle zprava doleva
 - b) záměrné čmárání – někdy je dítě i pojmenuje
 - c) napodobované čmárání – pohyby celé paže jsou vystřídány pohyby zápěstí, později prstů, snaha napodobit pohyby dospělého
 - d) lokalizované čmárání, snaha o znázornění význačných částí objektu.
2. Linie – 4 roky, rozvíjí se zraková kontrola, první tvary – kruh, hlavonožci.
3. Popisný symbolismus – 5 až 6 let, první postava jako schéma
4. Popisný realismus – 7 až 8 let, kresby jsou spíše logické než vizuální (dítě kreslí to, co o předmětu ví a ne jak jej vidí) absence perspektivy, transparentnost, objevuje se profil.
5. Vizuální realismus – 9 až 10 let, od kreslení z paměti ke kreslení podle předlohy, pokus o znázornění perspektivy, prolínání, stínování, zkratky.
6. Potlačení – 11 až 14 let, rozčarování, větší důraz na verbální projev, ztráta odvahy.
7. Umělecké oživení – 15 let.

Při hodnocení kresby dětí zkušeným arteterapeutem, lze často identifikovat rozdíly v detailech. V těchto výtvarných dílech se promítají jak rysy osobnostní, tak rysy mentální.

3 Projektivní metody

V arteterapii jde o komplexní hodnocení výtvarného díla. Mezi psychology a psychiatry jsou testy kresby velmi oblíbené. Každé dílo může o autorovi hodně vypovědět. Nejde jen o samotný výsledek (výtvarné dílo), ale také o proces jeho tvorby. Je tak důležité sledovat nejen konečné kresby, ale také pozorovat chování, spontánní komentář, tempo a celkové rozpoložení klienta. Na základě podrobného rozboru je možné usuzovat na úroveň jemné motoriky, senzomotorickou koordinaci, kognitivní schopnosti, schopnosti vizuálních vjemů atd. Pro terapeuta a klienta vzniká zároveň komunikační prostor nad výtvarným dílem.

Vedle klasických „tematických“ kreseb, které budou podrobněji představeny níže (kresba lidské postavy, dětská kresba pána, kresba domu, kresba stromu, začarovaná rodina) jsou využívány i techniky, kdy klient doplňuje nedokončené kresby (Warteggův test, S-test)

Výše zmíněné informace vychází z: Svoboda, Psychologická diagnostika dospělých, In Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008.

3.1 Kresba lidské postavy

Kresba lidské postavy patří mezi nejpoužívanější kresebné testy. První zmínky o kresbě postavy (jako testu) se datují do roku 1926 a jsou spojeny se jménem Goodenough.

Detailně je celá problematika rozebrána v Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008, zde bude uvedeno jen nezbytné minimum pro získání základního přehledu v této oblasti, které vychází z výše zmíněného zdroje.

Mezi základní kresebné testy lidské postavy patří:

1. Ogdon- DAP- Kresebný test lidské postavy

Tento kresebný test je základem pro další odvozené testy. Je zaměřen mimo jiné na charakter postoje postavy, oblečení, výraz pohledu, prostředí, rozdíly mužských a ženských postav, apod. Jsou detailně rozebírány všechny aspekty kresby a naznačeny diagnostické možnosti, hlavně psychotické rysy kresby.

Pomůcky pro realizaci Ogdon testu: Bílý papír A4, středně tvrdá obyčejná tužka.

Instrukce: Nakresli lidskou postavu.

Čas: 15 minut.

2. Goodenoughové test kresby lidské postavy

Jedná se o test především pro děti, který jistým způsobem vyjadřuje inteligenční úroveň dítěte. Může tak být chápán jako jistá obdoba IQ testu. Test hodnotí až 78 detailů kresby, jeho stupnice má 51 bodů. Hodnocení probíhá prostým srovnáním vytvořeného obrazu s kresbou, která je přiměřená věku.

Pomůcky pro realizaci Ogdon testu: bílý papír A4, středně tvrdá obyčejná tužka.

Instrukce: Nakresli lidskou postavu.

Čas: 15 minut.

Lidská postava je oblíbeným tématem dětských kreseb, dá se v jistém smyslu považovat za nejvýstižnější objekt, který vyjadřuje dětský vnitřní autoportrét. (Šicková-Fabrici, Základy arteterapie, 2008).

Při analýze kresby postavy se arteterapeut zaměřuje zejména na její velikosti, umístění na papíře, intenzitu čar, apod. Pro diagnostiku je podstatný i obličej (oči, nos, ústa, obočí, pusa, atd.), vlasy, uši, hlava. Pro postavu mají vypovídací hodnotu především ruce. Všímáme si rovněž symetričnosti kresleného těla a oblečení. Je-li klientem dítě je třeba vždy při hodnocení dobře uvážit jeho věk.

Test lidské postavy je nejčastěji používán společně s testy „kresba stromu“ a „kresba domu“.

3.2 Kresba domu

Tento test bývá nejčastěji využíván pro diagnostiku dětí. Na základě hodnocení tohoto testu je možné usuzovat na jeho vlastní obraz, vyspělost, kontakt s realitou, citovou zralost. Vedle kresby postav je kresba domu přirozeně jednou z nejoblíbenějších. Toto platí především pro mladší děti ve věku 6 – 7 let, u starších dětí je tento motiv již méně častý.

Z hlediska vyhodnocení testu je třeba se zaměřit na: velikost domu, jeho umístění, skutečnost, zda je dům nakreslen i s okny, dveře, stěny, střechu, komín, cestu k domu a také to, kde se jsou na kresbě tyto věci umístěny. Podstatná je rovněž technika kresby – barevnost, intenzita barev, síla čar atd.

Pro ilustraci bude nyní stručně uvedeno několik příkladů možných významů částí domu na kresbě domu.

Dveře – mohou představovat schopnost dítěte kontaktu s jinou osobou.

Okna - mohou vyjadřovat jak výhled ven, tak vhléd dovnitř.

Stěny – jejich tloušťka může symbolizovat sílu osobnosti, silné stěny mohou být i znakem přehnané sebekontroly.

Střecha – může být symbolem myšlení a fantazie.

Komín – může představovat teplo ve vztazích, komín je často chápán jako falický symbol.

Pomůcky pro realizaci testu: bílý papír A4, pastelky.

Instrukce: Nakresli dům.

Čas: 15 minut.

3.3 Kresba „Začarovaná rodina“

Jedná se o projekivní metodu, kdy je stimulováno symbolické zpracování prožitků a postojů k vlastní rodině (rodina je začarována do zvířat). Tuto symboliku si dítě někdy ani nemusí uvědomovat. Tímto způsobem je dítě schopné sdělit informaci, kterou by jinak vyjádřit nedovedlo nebo nechtělo. Je důležité dát zúčastněným dostatečný čas pro představivost. Po provedení kresby je podstatné vhodnými diagnostickými otázkami získat další podklady pro analýzu. Co pro něj kresba znamená? Jaké mělo pocity při samotné kresbě? apod.

Každé zvíře má své charakteristické rysy a na základě této skutečnosti a rozhovoru s dítětem je vytvořen závěr a hodnocení testu. Děti s nízkým sebevědomím, týrané děti se často stylizují do hlodavců nebo drobného hmyzu.

Pomůcky pro realizaci: Bílý papír A4, pastelky.

Instrukce: Může vypadat třeba takto: „ Zavřete si děti oči. Do místnosti vstoupil kouzelník a začaroval vás do nějakého zvířete. Stejně tak začaroval maminku, tatínka, sourozence, babičky, dědečky... celou vaši rodinu...“.

Čas: 15 minut.

3.4 Kresba stromu – Baum Test

Kresba stromu je testem, který je inspirovaný grafologií a často doplňuje samotný grafologický rozbor. Tento test je znám ve více modifikacích, základem však je tzv. klasické pojetí, tedy Kochův Baum test (1949). Při kresbě stromu jedinec dává najevo především skryté osobní postoje, odhaluje svou minulost, například i to, jak se staví ke své budoucnosti. Test kresby stromu se tak používá jako vývojový test i jako test struktury osobnosti. Kresba stromu může vypovídat o emocionální zralosti a o poruchách v emocionální i sociální oblasti u dětí i dospělých.

Realizace testu stromu je snadná a rychlá, neklade na zkoumané osoby žádné zvláštní nároky (ani v oblasti výtvarných schopností). Je-li arteterapeut dostatečně zkušený

může být test velkým přínosem, pokud jde o hodnocení aktuálního psychického stavu zkoumané osoby, případně jeho aktuálních psychických vývojových potřeb. Při samotné realizaci kresby klientem je vhodné jej při tvorbě kresby „nenápadně“ pozorovat a všimnout si toho, jak kresba vzniká, kde klient při kreslení váhá, kde provádí opravy, kdy má radost, vztek, komentáře atd.

Horní věková hranice pro tento test není nijak omezena, dolní věková hranice je dána individuálním tempem vývoje kresby u daného dítěte, případně zkušenostmi a schopnostmi terapeuta. Dostupná literatura často uvádí dolní věkovou hranici (6 – 10 let). Stejně jako v případě jiných testů popisovaných výše je vhodné provést diagnostický rozhovor nad samotnou kresbou.

Kresba se hodnotí jak z formálního hlediska, tak vzhledem k jejímu obsahu. Měla by být hodnocena primárně jako celek. Jednotlivými kritérii mohou být: vývojové hledisko (věk klienta, zralost kresby), pohlaví klienta, umístění kresby na papíře, velikost, proporce (kořeny, kmen, koruna), větve stromu, způsob vedení čar (tah a tlak), další detaily (vychází z grafologie), celkový dojem, kterým strom působí apod.

Pomůcky pro realizaci: Bílý papír A4, středně tvrdá tužka (č. 2)

Instrukce: „Nakresli jakýkoliv nejhličnatý strom.“

Čas: 15 minut.

4 Arteterapeutický proces s klientem

Arteterapeutický proces je systematická, metodická, cíleně, časově a příčinně vymezená řada akcí, která je vymezena aktéry arteterapeutického procesu. Uvedené informace vychází z knihy: Beníčková, Muzikoterapie a specifické poruchy učení, 2001.

4.1 Rozdělení arteterapeutického procesu

Arteterapeutický proces je obecně možné rozdělit do tří základních fází:

- **Preterapie** – (příprava).
Přípravná část arteterapeutického setkání zahrnuje prvotní seznámení terapeuta s dostupnou dokumentací klienta (kazuistika, anamnéza, vyšetření dalších odborníků), příprava arteterapeutického prostředí a materiálu pro práci. Preterapie je prvotní fází arteterapeutického plánu.
- **Terapie** – (terapeutické setkání).
Realizace fáze arteterapeutického procesu zahrnující konkrétní arteterapeutický zásah.
- **Postterapie** – (hodnocení).
Závěrečná část arteterapeutického procesu, která je zařazena po každém arteterapeutickém setkání. Kromě zhodnocení každého takového setkání by měl terapeut stanovit vhodné časové období (např. měsíc) a po jeho uplynutí pravidelně hodnotit výsledky práce. Na konec práce je potřeba celý průběh arteterapeutických setkání zhodnotit. Na základě průběžného vyhodnocování je arteterapeutický plán měněn dle potřeb klienta.

4.2 Arteterapeutický plán

Je systematické plánování arteterapeutického procesu, které zahrnuje důležité informace a dokumenty o klientovi. Terapeutický plán je veden po celou dobu, kdy klient navštěvuje arteterapii.

Terapeutický plán obsahuje:

- Dokumentace – soupis důležitých materiálů týkajících se arteterapeutického procesu.
 - Důležité údaje o klientovi (kazuistika, anamnéza (osobní, rodinná), dokumentace z dosavadních vyšetření dalších odborníků.
 - Plán spolupráce s ostatními odborníky.
 - Vstupní diagnostika.
 - Průběžná diagnostika.

- Výstupní diagnostika.
- Záznamy z terapeutických setkání.
- Video dokumentace, foto dokumentace.
- Indikace a kontraindikace.
- Stanovení si arteterapeutických cílů (krátkodobé, střednědobé, dlouhodobé, primární, dílčí, doprovodné).
- Arteterapeutická strategie – volba arteterapeutických postupů, přístupů, modelů, metod, technik.
- Seznam arteterapeutických cvičení vhodných pro klienta.
- Časový harmonogram – jedná se o plán četnosti setkání, kolik jich bude následovat a po jakou dobu budou trvat.
- Prostředky – arteterapeutické prostředí, použití materiálů a technik.

4.3 Vztahové oblasti vzájemně na sebe působící

Klient a arteterapeut jsou ve vzájemně na sebe působícím vztahu – každý z nich sám se sebou – psychosomatická oblast – JÁ, ve vztahu k sociální oblasti – okolí (vzájemně vůči sobě nebo terapeutické skupině) a vůči spirituální oblasti TA – ON/ONO. Uvedené informace vychází z knihy: Beníčková, Muzikoterapie a specifické poruchy učení, 2001.

Psychosomatická oblast - JÁ

- Vztah sám k sobě, sebepojetí, vlastní potřeby.
- Oblast je provázána psychosomatickými vztahy a projevy, což znamená, že jde o vztahy a projevy tělesné a duševní povahy. Tyto se vzájemně ovlivňují, jejich nevyrovnanost se projeví na ve fyzickém těle i v psychice jedince.

Sociální oblast – okolí

- Je provázána sociálními vztahy a projevy, které zpětně ovlivňují psychiku jedince, mají vliv na fyzické tělo i vnímání sama sebe ve vztahu k hodnotám duchovní povahy.

Spirituální oblast (duchovní) – TY – ON/ONO

- Tato oblast je často ve vztahu člověka ke světu opomíjena.
- Právě duchovní potenciál, ať jej přijímáme, nebo naopak jsme jeho odpůrci, ovlivňuje naše myšlení, cítění, i jednání.
- Cílem každodenního života je zachování rovnováhy těla i mysli z čehož vzniká harmonie.
- Disharmonie osobnosti se odráží v negativních psychosomatických i sociálních reakcích a může vést k poruchám a onemocněním různé závažnosti.

4.4 Arteterapeutický submodel 2U

Níže uvedené informace vychází z knihy *Specifické poruchy učení* (M. Beníčková, 2011), kde lze k tomuto tématu nalézt detailnější informace.

Arteterapeutický submodel 2U (úkol – úspěch). Jedná se o popis struktury vývoje systematického arteterapeutického procesu. Své uplatnění nachází především ve výchovné a direktivní arteterapii. Tohoto submodelu může být využito např. v úkolech souvisejících s rozvojem osobnosti jak vnitřním tak vnějším.

4.4.1 Aplikační podmínky submodelu

Arteterapeutický submodel 2U je možné aplikovat při plánování, mapování a hodnocení:

- Konkrétní arteterapeutické cvičení, konkrétní techniky.
- Submodel 2U je používán i v kombinaci se submodelem 13P.

Struktura submodelu 2U

Submodel 2U je postaven na základě úkolu, který je zadán klientovi a úspěchem, který je od klienta očekáván. Tato metoda nejčastěji slovní instrukcí, tedy zadáním úkolu a na konci stojí výsledek, tzn. úspěšné splnění daného úkolu (úspěch).

Naplnění zadaného úkolu může mít dvě podoby:

1. **Úspěch** – terapeut zadá klientovi úkol a ten úkol úspěšně splní. Splnění úkolu má pro terapeuta diagnostickou hodnotu – terapeut pozoruje a vyhodnocuje správnost řešeného úkolu a tím usuzuje na absenci problému ve sledované oblasti či podoblasti. Zároveň diagnostikuje, další projevy klienta. Může se jednat např. o nonverbální komunikaci, zájem klienta, míru motivace ke splnění zadaného úkolu, koncentraci na řešený úkol apod. Díky tomuto pozorování a následnému vyhodnocení může terapeut stanovit další terapeutické cíle. Pokud je úkol daného typu splněn, je doporučeno ověřit výsledek podobným cvičením. Tím je možné vyloučit náhodnost sledovaného jevu.
2. **Neúspěch** – terapeut zadá klientovi úkol a ten ho plní, avšak úkol není splněn správně. V běžném výukovém procesu se tento výsledek označí jako chybný. V arteterapii se pojem „chyba“ běžně neužívá. Lze říci, že získané výsledky nejsou žádoucí či optimální. S těmito výsledky pracujeme odlišnými způsoby, než je běžné ve výukovém procesu. Úkolem terapeuta je i tyto „chybné“ výsledky zužitkovat jako diagnostický podklad a dále s nimi terapeuticky pracovat. Konečným výsledkem terapeutické práce tak může být právě splnění zadaného úkolu, tedy dosažení úspěchu.

4.5 Popis struktury arteterapeutického procesu a mapování arteterapeutické intervence – submodel 13P dle M. Beníčkové

Níže uvedené informace (stejně jako v Kap. 4.4) vychází z knihy Beníčková, Muzikoterapie a specifické poruchy učení, 2011, kde lze k tomuto tématu nalézt detailnější informace.

Arteterapeutický submodel 13P je popis kompletní struktury vývoje systematického arteterapeutického procesu. Zahrnuje tyto části:

1. Pozorování
2. Podnět
3. Percepce
4. Projev
5. Posudek
6. Postup
7. Průběh
8. Prostředky
9. Postoje
10. Pocity
11. Prostředí
12. Pochopení
13. Proměna

4.5.1 Aplikační podmínky submodelu

Arteterapeutický submodel 13P je možné aplikovat při plánování, mapování a hodnocení:

- Konkrétního arteterapeutického cvičení, konkrétní techniky.
- Celého arteterapeutického setkání.
- Vstupního vyšetření.
- Výstupního vyšetření.
- Podklady pro vstupní, průběžnou a závěrečnou zprávu.
- **Submodel 13P je používán i v kombinaci se submodelem 2U**

Průběh arteterapeutického zásahu

1. Pozorování – obecně je možné pozorování definovat jako smyslové sledování okolního světa. V případě arteterapie má za cíl sledovat, zaznamenat, vyhodnotit chování, jednání, reagování a další činnosti sledované osoby, průběh sledovaného děje nebo situace. Typické otázky spadající do pozorování jsou:

- Jak pozoruji?

- Co pozoruji?
- Koho pozoruji?
- Jak dlouho pozoruji?
- Jaké jsou oblasti a podoblasti mého pozorování?

2. Průběh – arteterapeut pozoruje a vyhodnocuje posloupnost konkrétních podnětů, jejich reakcí, a celkový postup arteterapeutického zásahu. Je vhodné o tomto průběhu vést záznam, který má být konkrétní, avšak stručný.

3. Podnět – by měl vycházet od samotného terapeuta, další stimuly však může vytvářet samotný klient (individuální terapie), nebo celá skupina (skupinová terapie).

Podnět vycházející od arteterapeuta může být reakcí na impulzy vycházející z prostředí vlastního organismu, z prostředí, ve kterém se arteterapeut nachází i od klienta či skupiny. Podnět může být téměř libovolné podoby, tedy verbální, neverbální, výtvarný i nevýtvarné povahy. Podnět může být jak cílený, tak i necílený (spontánní). Podnět, který vytváří arteterapeut může být např. verbální navození určité situace.

Typické diagnostické otázky mohou být:

- Co bylo podnětem?
- Jaké je povahy?
- Od koho podnět vzešel?
- Ke komu směřoval?
- Jak byl přijat?

4. Percepce (vnímání) – je psychický proces vnímání vnějších a vnitřních podnětů smyslovými orgány. Vnímání podnětů vnějších i vnitřních je zprostředkováno smyslovými orgány. Na tyto přicházející podněty reaguje jak klient, tak terapeut, třídí je a reaguje na ně. Pro klienta je velice důležité hodnocení, podpora a rozvoj percepce. Mezi využívané smyslové orgány řadíme:

- Sluchové.
- Zrakové.
- Vestibulární – smyslové.
- Taktilní – hmatové.
- Kinestetické – pohybové.

Mezi využívané diagnostické otázky patří:

- Jaký druh percepce byl zapojen?
- Prostřednictvím jakých smyslů klient vnímal?
- Při percepci nastaly- nenastaly problémy a jaké?
- Jaká cvičení týkající se vnímání byla použita a s jakým výsledkem?

5. Projev – je možné chápat jako jistý typ odezvy klienta (skupiny) nebo arteterapeuta na přicházející podněty povahy vnější i vnitřní. Reakce může být verbální i nonverbální, výtvarné i nevýtvarné povahy.

Diagnostické otázky pro zkoumání projevu mohou být:

- Co bylo projevem?
- Jaký tento projev byl?
- Jaké povahy byl projev?
- Jak klient na prostředí reagoval?

6. Prostředí – arteterapeut pozoruje klienta ve vztahu k prostředí, které ho obklopuje. Sleduje jeho působení na klienta a jeho reakce, snahy prostředí měnit (nevracení věcí zpět na místo, přerovnávání věcí v místnosti apod.).

Diagnostické otázky vztahující se k prostředí mohou být tyto:

- Kde arteterapie probíhá?
- Je prostředí podnětné?
- Jak klient na prostředí reagoval?

7. Prostředky – jsou dalším podstatným popisovaného submodelu (13P). Prostředky je možné rozdělit do dvou základních skupin, na prostředky:

- **Materiální** – arteterapeutická místnost, výtvarné pomůcky (barvy, keramická hlína, pastely, papíry, atd.), technické vybavení (výpočetní technika, dataprojektor, CD přehrávač, atd.)
- **Obsahové** – výrazové prostředky. Jedná se o obsah arteterapeutických setkání (arteterapeutické techniky a cvičení).

Arteterapeut volí prostředky výtvarné i nevýtvarné povahy, jejichž prostřednictvím naplňuje předem stanovené terapeutické cíle. Arteterapeut pozoruje volbu prostředků klientem (např. volbu velikosti výkresu, výběr barev atd.).

Mezi diagnostické otázky vztahující se k používaným prostředkům lze zařadit:

- Jaké prostředky byly při arteterapii použity?
- Byly použité prostředky vyhovující pro naplnění stanoveného cíle??
- Jak na prostředky reagoval klient?

8. Pocity – arteterapeut pozoruje prožitky a emoce klienta včetně prožitků následných. Jako příklady diagnostických otázek lze uvést:

- Jaké byly pocity klienta? Jaké byly pocity terapeuta?
- Čím byly pocity vyvolány?

9. Pochopení – arteterapeut pozoruje, zda u klienta došlo k pochopení situace a zda jeho projevy mají či nemají logickou souvislost. Je monitorováno, zda jsou reakce klienta zmatené a chaotické, popř. klient na situaci vůbec nereaguje.

Vhodné diagnostické otázky pro oblast pochopení mohou být:

- Co měl klient pochopit?

- Bylo sdělení úkolu pochopitelné?
- Koho měl klient pochopit?

10. Proměna – je cílem arteterapeutického působení. Jedná se o proměnu klienta (jeho chování) prostřednictvím arteterapeutického působení. Arteterapeut sleduje, zda u klienta došlo nebo dochází k určité proměně v chování, jednání, způsobu plnění určitých instrukcí. Jsou pozorně monitorovány způsoby těchto proměn a vyhodnocováno, zda se jedná o změny žádoucí nebo nežádoucí ve vztahu ke splnění stanovených terapeutických cílů. Proměna chování v průběhu arteterapie může být důležitým diagnostickým vodítkem pro další arteterapeutický postup.

Náhlé a nečekané proměny (změny v chování) mohou signalizovat přítomnost spouštěčů způsobujících např. agresivní chování, pláč, vybavení si traumatizujícího zážitku, nebo mohou být symptomem poruch a nemocí.

Níže jsou uvedeny příklady diagnostických otázek vztahující se k proměně:

- Co se proměnilo? V čem nastala proměna?
- Je proměna žádoucí či nežádoucí? A proč?
- Ve kterých oblastech došlo k proměně? Co proměnu způsobilo?

11. Posudek - je vyhodnocením získaných informací. Toto vyhodnocení může probíhat dvěma základními způsoby:

- **Okamžité vyhodnocení** – slouží k okamžité možnosti arteterapeuta vyhodnotit pozorování a reagovat v rámci dané arteterapeutické intervence, která může přejít v aplikaci jiného arteterapeutického modelu.
- **Komplexní vyhodnocení** – komplexní výsledek pozorování, který určuje další postup arteterapeuta v rámci zhodnocení naplnění či nenaplnění arteterapeutických cílů, stanovení dalších arteterapeutických cílů a podklady pro terapeutický plán dalších setkání s klientem či skupinou.

Typické diagnostické otázky mohou být:

- Jaké cíle byly na počátku setkání (cvičení) stanoveny?
- Jaké cíle byly při setkání (cvičení) splněny?
- Jaké cíle se nepodařilo splnit? A proč?
- Jaké arteterapeutické prostředky byly použity?
- Jaké oblasti interakčního vztahu byly dotčeny?
- Jaké metody, techniky, cvičení byly použity? Jak úspěšné setkání bylo?

12. Postoje – terapeut sleduje postoje klienta k zadané práci.

13. Plán – terapeutický plán je základním stavebním prvkem celého arteterapeutického postupu. Jedná se o určení dalšího postupu arteterapeuta na základě vyhodnocení získaných informací (posudku) z jednotlivých cvičení nebo z jednoho arteterapeutického setkání. Tento plán je součástí dlouhodobého arteterapeutického plánu, který arteterapeut pravidelně doplňuje, a který provází celé období, kdy je klient do arteterapie zařazen.

5 Komunikace

Slovo komunikace vychází z latinského *communicare* – sdílet, radit se a *communis* – společný.

Pro každého z nás začíná komunikace již v prenatálním věku. V děloze naší matky zažíváme první komunikaci. Toto období je pro člověka velmi důležité. Komunikaci, kterou prožijeme v tomto čase, ať sami se sebou či s matkou, ovlivňuje celý náš život. Velmi důležitá je pro člověka komunikace se svou vlastní osobou, tedy vnitřní.

Nejčastějším způsobem dorozumívání je řeč, písmo, a gesta. V našich životech je komunikace společenský proces, ve kterém jde o vzájemné sdělování informací. Nekomunikovat nelze, nelze nějak nevystupovat, netvářit se, negestikulovat...Komunikujeme každým pohybem, postojem, mluvou, gesty i vnitřním vyzářováním.

Problematika komunikace je velice rozsáhlá. V této kapitole tak bude uvedeno jen nezbytné minimum, které má přímý vztah k tématu řešenému v této absolventské práci. Velmi podrobné informace z oblasti komunikace je možné nalézt v knize Vybíral, *Psychologie komunikace*, 2009.

5.1 Základní pojmy a rozdělení v oblasti komunikace

V této kapitole bude provedeno základní rozdělení komunikace, stejně jako budou vymezeny základní pojmy, které se běžně v této oblasti používají.

5.1.1 Základní druhy komunikace

Komunikace může být rozdělena dle prostředku komunikace na:

1. verbální (verbum = slovo)

Jedná se o dorozumívání se jedné, dvou a více osob prostřednictvím slov (mluvou i písmem). Věda, která zkoumá formální stránku verbální komunikace, se nazývá paralingvistika (zabývá se charakterem řeči, intenzitou, tóny, barvou, délkou, rychlostí apod.). Příkladem slovní komunikace je vnitřní řeč člověka k sobě samému či samomluva.

2. neverbální

V případě neverbální komunikace se jedná o tzv. řeč těla. Mezi projevy neverbální komunikace lze zařadit:

- Mimika (obličejových svalů).
- Testíka (gestikulace rukou).
- Proxemika (vzdálenost mezi komunikujícími).
- Haptáky (doteky).
- Vazomotorické projevy (zčervenání, zblednutí).
- Posturologie (postoj komunikujících).
- Zacházení s časem (dochvilnost).

Nonverbální komunikaci je třeba posuzovat z kontextu situace, jelikož její výklad není jednoznačný. Obecně je neverbální komunikace starší nežli verbální, často je také autentičtější.

Další možné dělení komunikace je podle charakteristiky komunikace, a to na:

- Intrapersonální komunikace – vnitřní komunikace jednoho člověka v myšlenkách
- Interpersonální komunikace – vzájemná komunikace mezi dvěma a více lidmi.
- Skupinová komunikace – specifický případ interpersonální komunikace v sociální skupině (specifickým kanálem je internet).
- Masová komunikace – jednosměrná komunikace k většímu počtu osob (např. televize, rozhlas či tisk).

Komunikace má obecně tyto možné funkce:

- Informativní - interpretovat, předat zprávu, doplnit, něco oznámit, prohlásit.
- Instruktažní – instruovat, navést, zasvětit, naučit, dát recept.
- Persuasivní – přesvědčit, aby adresát změnil názor, získat někoho na svou stranu, ovlivnit.
- Zábavná – pobavit, rozveselit, rozptýlit, popovídat si.

Jednotlivé funkce se velice často mísí a není vždy zcela zřejmé, jakou funkci komunikace zastává.

5.2 Komunikační schopnosti a dovednosti

Následující kapitola bude věnována již podrobněji komunikaci, která má přímý vztah k arteterapeutické praxi. Podstatná část informací v kapitole obsažených je čerpána z Beníčková, Muzikoterapie a specifické poruchy učení, 2011.

Je možné říci, že při komunikaci vstupujeme do jistého typu vztahu, který můžeme přímo ovlivňovat a to jak v pozitivním, tak negativním smyslu. Právě na základě toho, že při komunikaci jde o vztah, můžeme tento vztah rozdělit.

5.2.1 Komunikace já – já

Do této skupiny patří komunikace verbální i vnitřní (mluva v duchu). Člověk sám sebe oslovuje, promlouvá sám k sobě. V této komunikaci se jedná o sebehodnocení a vztah k sobě samému.

5.2.2 Komunikace já – ty

Tento typ komunikace je běžnou interakcí s dalším jednotlivcem. O průběhu této komunikace rozhoduje mnoho různých okolností – sociální postavení, předchozí zkušenosti atd.

1. Komunikace (vztah) terapeut - klient

Jedná se o případ já – ty komunikace. Tento vztah (komunikaci) můžeme označit jako „oboustranné působení“, tzn. terapeut působí na klienta (komunikuje s klientem), ale zrovna tak klient působí na terapeuta (klient komunikuje s terapeutem). Správně vytvořený vztah terapeuta s klientem přináší dobré možnosti pro kompletní terapii. Terapeut by měl ve vztahu ke klientovi dbát na tyto cíle:

- Navázat vztah.
- Upevnit vztah a získat důvěru.
- Naplnit cíle terapie.
- Zachovat pravidla, která si dohodne s klientem.
- Zachovat hranice – udržení vzájemného respektu.
- Respektovat skutečnost, že oba jsou chybující lidé.
- Chválit.
- Respektovat úroveň dosaženého vývoje.
- Mít trpělivost.

- Mít pochopení.
- Mít empatii.
- Chovat se eticky.

2. Komunikace (vztah) dítě – rodič

Níže uvedené informace vychází z Špaňhelová, Vzájemná komunikace rodič – dítě (online dokument).

Nesprávná nebo nezvládnutá (v krajním případě) komunikace může vést k nedorozumění a napáchat ve vztahu mezi rodičem a dítětem celou řadu škod. Podrobně a velice zajímavě je celá tato problematika rozebrána ve výše zmíněném zdroji, zde bude uveden jen přehled základních doporučení pro dobrou komunikaci mezi rodičem a dítětem.

1. **Jednota v komunikaci mezi otcem a matkou dítěte.** Neshodnou-li se samotní rodiče, mohou vnést zmatek i do komunikace s dítětem. Nepanuje-li mezi rodiči shoda v konkrétní věci ve vztahu k dítěti, je vhodné, aby se nejdříve domluvili mezi sebou.
2. **Komunikace má být jasná.** Rodič má jasně, otevřeně a konkrétně vyjadřovat co se mu líbí a nelíbí.
3. **Důležité je mluvit.** I rodič by měl vyjádřit dítěti své pocity, např. proč má špatnou náladu, aby dítě nebylo zmatené, že něco provedlo, a to je důvodem chování rodiče.
4. **Mluvit o zážitcích, prožitcích.** Velmi prospěšné pro vzájemný vztah rodičů a dětí je vzájemnost v prožívání.
5. **Dítěti se nevnucovat, ale nabízet vzájemný kontakt** v komunikaci.
6. **Důležitý je vzájemný čas.** Komunikace by měla mít vysokou prioritu, nadřazenou běžným denním nebo odpočinkovým činnostem.
7. **Otevřenost pro kritiku.** Pokud s něčím rodič nesouhlasí, má to dítěti říct.
8. **Rodič má být v některých chvílích v komunikaci kategorický.** Jedná se o případy, kdy dítě lže nebo jednoznačně neplní sliby a dohody.
9. **Komunikace má být otevřená a pravdivá i pro sdílení obtížných nebo delikátních věcí.** Dítě má vnímat, že je v rodině takové ovzduší, že se nemusí bát se zeptat i na obtížné (delikátní) věci.
10. **Dítě chválit za konkrétní věci**
11. **V komunikaci s dítětem se nepovyšovat, budovat vzájemný respekt**

5.2.3 Komunikace já - okolí

Vztah k určitému okolí je ovlivňován jak vztahem k sobě samému, tak i schopností vytvářet a udržet vztahy s jinými jedinci. Příklady typických otázek v komunikaci (vztahu) člověka s okolím jsou:

- Kdo jsem?
- Jak mne vnímají ostatní?
- Jsem oblíbený?

Komunikace člověka s okolím může být jak verbální, tak neverbálního charakteru (viz. Kap. 5.1.1). Jako další typ komunikace člověka s okolím může být tzv. **komunikace činem**. Příkladem takové situace je nabídnutí pomoci nevidomému člověku, bouchnutí dveřmi při hádce apod. Tento typ komunikace je třeba vždy chápat vzhledem ke kontextu, jelikož stejné gesto může mít různou sdělovací hodnotu v různých situacích.

6 Praktická část

6.1 Základní informace

V této kapitole budou uvedeny základní informace vztahující se ke konkrétnímu případu využití arteterapie pro zlepšení komunikace mezi rodiči a dítětem.

6.1.1 Kazuistika

Matka přichází s pětiletou dívkou. Dívka se jmenuje Lea. Lea vyrůstá v plné rodině s otcem a matkou. Rodiče nejsou manželé, žijí ve společné domácnosti. Oba pracují. Lea navštěvuje mateřskou školu. Matka uvádí, že má Lea problém s večerním usínáním – musejí ji uspávat v jejím pokoji. Občas se v noci pomočuje. Nedávno dívčina ošetřující lékařka zjistila podezření na celiakii, která však dosud není prokázána. Lea má problémy s vykonáváním žádostí jejích rodičů. Nerespektování rodičů mnohdy vede až k hysterickým záchvatům. Rodiče o Leu velmi pečují, ataky hysterie a odporu se jim však nedaří zvládnout.

6.1.2 Záměr a cíl arteterapeutické práce

Při arteterapeutické praxi se zaměříme na pochopení stávajícího klimatu v téhle rodině. Rovněž se zaměříme na komunikaci rodičů s dcerou a též vzájemnou komunikaci mezi rodiči. Přes arteterapeutické techniky se pokusíme otevřít témata, která Leu trápí a přes diagnostické rozhovory nad vytvořenými díly pochopit, proč v určitých případech tak Lea koná.

Cílem je uvolnit napětí v rodině, ve které Lea vyrůstá. Další z cílů je pochopení komunikace v rodině, to znamená matka-otec, matka-dítě, otec-dítě. Snahou je na základě zjištěných indicií uvolnit vztahy v rodině a Lei nastavit pravidla, která jí dodají bezpečí, pohodu a klid.

6.1.3 Metody, techniky, pomůcky

V průběhu arteterapeutické praxe jsem použila tyto techniky, pomůcky a metody.

Metody:

- Imaginace.
- Animace.
- Artefietika.
- Restrukturalizace.

Techniky:

- Kresby tužkou, pastelkou, křídou.
- Práce s hlinou.
- Práce s příběhem.

Pomůcky:

- Výtvarné pomůcky a materiál.
- Arteterapeutické diagnostické testy.
- Terapeutické rozhovory.
- Reflexe.
- Digitální fotoaparát.
- Záznamová dokumentace 13P

6.2 Průběh arteterapeutických setkání

Arteterapeutická setkání probíhala od ledna 2015 do dubna 2015. V tomto období proběhlo 10 setkání. Sezení se vždy konalo v bytě uvedené rodiny v páteční odpoledne. Maminka s Leou se účastnily všech sezení, tatínek dvě sezení z pracovních důvodů dvě sezení neabsolvoval.

Pro lepší ilustraci průběhů některých terapeutických setkání bude používáno přímé řeči, která probíhala mezi jednotlivými účastníky setkání. Budou použity tyto zkratky: T – terapeut, M – matka, O – otec, L – Lea (dítě).

6.2.1 První setkání – leden 2015

Cíl: Seznámit se s klienty, navázat kontakt a vytvořit dílo.

Rozehřívací část: „Test barev.“

Hlavní část: „Nakresli dům.“

Pomůcky: Bílý papír A4, kouzelné pastelky trojhranné 36ks.

Čas: 60 minut.

Forma: Individuální.

Metoda: Kresba, terapeutický rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.1 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz Ley.
- Obr. 6.2 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz matky.
- Obr. 6.3 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz otce.
- Obr. 6.4 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz Ley č. 1.
- Obr. 6.5 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz Ley č. 2.
- Obr. 6.6 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz matky.
- Obr. 6.7 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz otce.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Po přivítání s matkou a Leou jsem se seznámila s Leiným otcem. Chvilí jsme si povídali. Začaly jsme rozechřívací částí, testem barev. Klienti si na papír A4 nakreslili osm obdélníků vedle sebe a v polovině je vertikálně rozdělili silnější čarou. Zleva doprava nad obdélníky napsali čísla 1-4 a stejně tak na pravé straně. Lea mě požádala o pomoc při kresbě diagramu, se kterým jsem jí tedy pomohla a vše dostatečně vysvětlila. Matka s otcem si diagram nakreslili sami. Lea začala vybírat barvy a do každého obdélníku nakreslila určitou barvou čáru, kterou několikrát přetáhla, aby barvy byly intenzivní. Matka i otec podle Leiného vzoru načrtli též jen čáry. Barvy si vybrali své.

Hlavní část

Rozkreslení bylo pro zúčastněné příjemné.

Zadání hlavního úkolu: „Nakreslete dům, který se vám líbí, a chtěli byste v něm bydlet.“

Lea začíná kreslit hned. Bydlí s rodiči v panelovém domě a ten také kreslí. Matka soustředěně kreslí, otec je v rozpacích a říká: „Kreslit já neumím.“ Po mém povzbuzení, vezme pastelky a začne kreslit. Je soustředěný a snaží se.

Reflexe

L: „Bavily mě kouzelné pastelky. A co budeme dělat příště?“

T: „Těšíš se Lei na příště?“ L: „Ano, co budeme dělat?“ T: „To si nechám jako překvapení.“

M: „Pracovalo se mi dobře, domeček je veselý, líbí se mi.“

O: „Snad jsem to zvládl.“

Všechny díla klientů jsem jednotlivě pochválila.

Záznamová dokumentace 13 P

Diagnostický test č. 1. Kresba domu

1. Pozorování

- Celkové, ve skupině je klid, otec se zmiňuje, že kreslit neumí. Pozorují na něm stud. Lea začíná kreslit okamžitě. Matka chvíli přemýšlí a pak začne kresbu též.
- Cílem pozorování je pracovní tempo, plnění úkolů, verbální i neverbální projev u práce.

2. Průběh

- Pro zúčastněné nová situace, otec pracuje v kresbě detailně, matka se jeví, že ji kresba baví a Lea u kresby hodně povídá.

3. Podnět

- Terapeut zadal verbálně: „Nakreslete prosím na papír dům, který se vám líbí, a chtěli byste v něm bydlet.“
- Kouzelné pastelky na stole (pro dívku pohádkový bonus, který ji udělal radost).

4. Percepce

- Vizuální – radost z velkého výběru barevných pastelek.
- Verbální – Lea hovoří o svém domě, proč má tolik oken a pro koho jsou, že je dům velký atd.
- Otec s matkou se soustředí na své kresby.

5. Projev

- U rodičů je soustředěný, po dobu kresby i u dívky.
- Lea nakreslila klasický panelový dům ve kterém s rodiči bydlí. Protože měla kresbu hotovou rychle, požádala jsem ji, aby nakreslila ještě jeden dům. Ohotně požadavek splnila.
- Z obrázků jde vidět, že je toto téma všem zúčastněným blízké.

6. Prostředí

- Pro klienty známé.
- Prostor obývacího pokoje v jejich bytě.
- Rodinu při práci nic nerozptylovalo.

7. Prostředky

- Bílý papír A4, široké trojhranné pastelky 36 ks.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné.
- Do práce se pustili hned.
- Kreslení probíhalo v klidu a soustředěně.

9. Pocity

- S Leou se známe 3 roky, už jsme spolu pracovaly. S maminkou ke mně docházely na kreslení.
- Je to temperamentní dívka s množstvím otázek.
- Mám radost, že dnes nechá matku i otce pracovat a nezaměstnává je svými potřebami.

10. Pochopení

- Všichni tři klienti pochopili zadání.
- Otec i matka měly doplňující otázky: Jaký dům? Je to jedno? Vysvětlila jsem.

11. Proměna

- Lea hezky odpovídala na otázky.
- Klienti hodnotili spontánně nejen práce své, ale také ostatních přítomných.
- Matka pochválila otce, že se mu dům přeci jen podařilo nakreslit.
- Otec pochvalu s úsměvem přijal.

12. Posudek

- Lze říci, že tempo v téhle rodině udává Lea.
- Rodiče by tohle chtěli změnit, ale nedaří se jim vytrvat a dodržovat svá rozhodnutí.
- Je vidět, že Lea své rodiče miluje, avšak nerespektuje.

13. plán

- Krátkodobý – pozorování, seznámení s arteterapeutickou praxí, orientace v prostoru.
- Střednědobý – porovnání s jinými diagnostickými testy

Dílčí hodnocení

Lea: Dívka nakreslila panelový dům. Ve stejném žije se svými rodiči. Na kresbě Obr. 6.4 jsou nakresleny dveře bez kliky, což může znamenat uzavřenost. Nadprůměrný počet oken, může být známkou přehnané zvědavosti. Vzhledem k výšce domu jde z oken více vidět ven, než dovnitř. Stěny jsou nakresleny přiměřeně k věku, levá strana je výraznější a může symbolizovat silnější osobnost dívky v minulosti. Střecha rovná, se dvěma komíny může naznačovat teplo domova.

Otec: Otcovi dílo je na Obr. 6.7. Nakreslen dům je se sedlovou střechou s detaily, což může značit kreativitu autora. Dům je velký, na střeše jsou dva komíny. Toto může naznačovat teplo domova. Dvě antény na střeše mohou znázorňovat příjem informací. Stěny domu jsou zesílené. To může svědčit o silné osobnosti. Okna jsou v normě, lze se dívat ven i dovnitř. Na dveřích není klika, naznačuje to nepřístupnost.

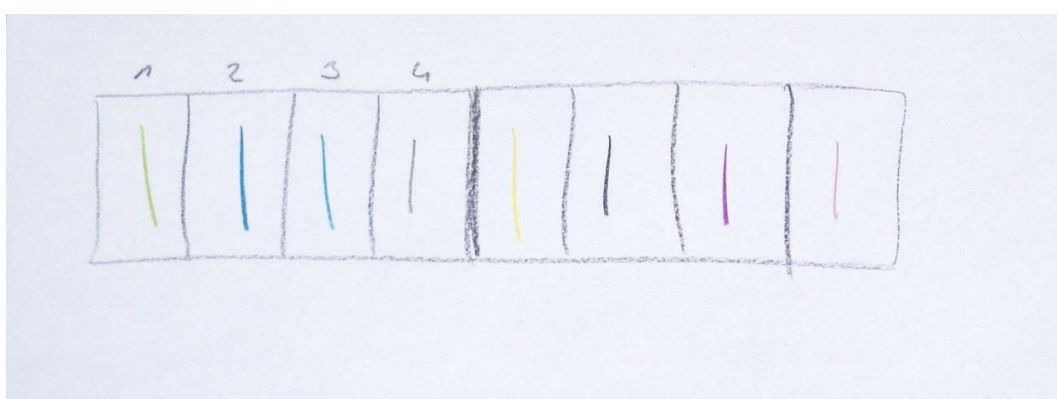
Matka: Její výtvar je na Obr. 6.6. Dům má dominantní dveře s klikou, což může znamenat zdravou otevřenost. Okna jsou přiměřená, vhodná na pohled ven i dovnitř. Stěny zvýrazněné, však ne dominantní, což může znamenat zdravou sílu osobnosti. Střecha prozrazuje kreativní osobu. Komín a ptáci na střeše teplo domova.

Obr. 6.1 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz Ley.

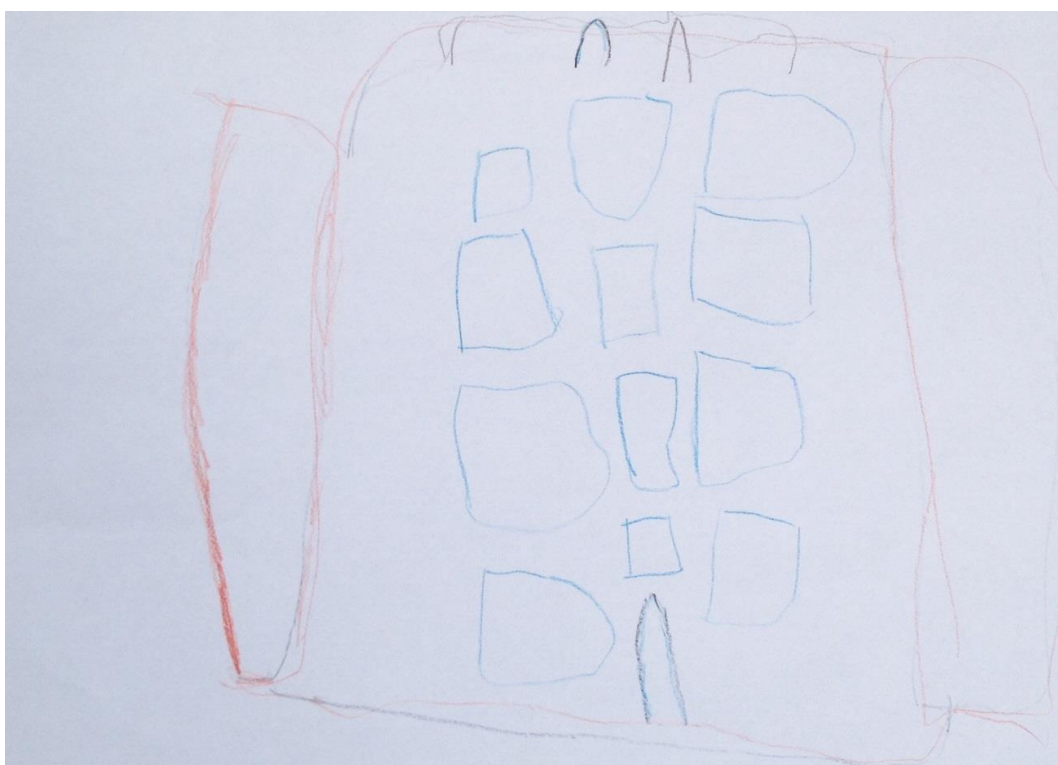

Obr. 6.2 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz matky.

6.3 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz otce.

Obr.

Obr. 6.4 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz Ley č. 1.

Obr. 6.5 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz Ley č. 2.

Obr. 6.6 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz matky.

Obr. 6.7 Diagnostický test č. 1, „Kresba domu“, obraz otce.

6.2.2 Druhé setkání – únor 2015

Cíl: Navazování vztahu s klienty, zjištění vztahů a pozic v rodině.

Hlavní část: Test „Začarovaná rodina“.

Pomůcky: Bílý papír A4, kouzelné pastelky trojhranné 36ks, imaginace, zvoneček, dveře.

Čas: 90 minut.

Forma: Skupinová i individuální.

Metoda: Imaginace, kresba, terapeutický rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.8 Diagnostický test č. 2, „Začarovaná rodina“, obraz Ley.
- Obr. 6.9 Diagnostický test č. 2, „Začarovaná rodina“, obraz matky.
- Obr. 6.10 Diagnostický test č. 2, „Začarovaná rodina“, obraz otce.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Přivítali jsme se a povídala jsem si s Leou. Jak se měla ve školce? Jak jí šlo dnes oblékání? atd. Sdělila jsem jí, že mám pro ni překvapení. Byla zvědavá. Pověděla jsem jí, že dnes za námi přijde kouzelník. Byla radostná a těšila se na práci.

Hlavní část

Rodina se usadila ke stolu, u kterého měli pracovat. Já tichým hlasem začala povídat o kouzelníkovi. Rodiče i Lea na vyzvání zavřeli oči.

Imaginace – Kouzelník přichází, já otevírám dveře a představuji mírným dupáním chůzi. V pokoji je naprosté ticho a soustředění. Cinknu na zvoneček a postupně začaruji jménem kouzelníka rodinu do zvířat (cink,cink,cink) a kouzelník odchází, opět chůze a otevření a zavření dveří.

Kouzelník již odešel a já vyzývám klienty k otevření očí. T: „Viděli jste zvířata?“ L: „Ano, už můžu kreslit?“ T: „Ano, kresli.“ Matka si odsedla na pohovku, aby Lea kreslila dle sebe. Táta zůstal s Leou. Nevěděl jaké zvíře kreslit, uvedl, že žádné neviděl. Po chvíli začal uprostřed papíru kreslit papouška (Leu).

Reflexe

L: „Líbil se mi kouzelník. Byl asi velký, když tak dupal.“

M: „Pracovalo se mi hezky, zvířata jsem hned viděla.“

O: „Snad je poznat, co kdo je. Sebe jsem nevěděl jak nakreslit, tak jsem se inspiroval u Leušky prasátkem.“

Záznamová dokumentace 13P

Diagnostický test č. 2. Začarovaná rodina

1. Pozorování

- Celkové, sleduji, jak klienti přistupují k úkolu, verbální i neverbální komunikaci.
- Úchop pastelek, přítlak k papíru, velikost kresby.
- Mimiku obličeje, pohyb těla.

2. Průběh

- Matka s dcerou sdílí nadšení, otec upozorňuje, že kreslit neumí.

3. Podnět

- Formou imaginace: Klienti sedí u stolu, u kterého budou pracovat, vyzývám je k zavření očí. Otevírám a zavírám dveře a simuluji příchod kouzelníka: „Právě do pokoje vstoupil kouzelník a začaroval vás do zvířat.“ V ruce mám zvoneček a při každém kouzlení cinknu. „Začaroval maminku, cink, začaroval tatínka, cink, začaroval Leu, cink... a taky začaroval do zvířátek babičku, dědečka, cink, cink i další členy rodiny.“ Poté těžkou chůzí odkráčel z pokoje ven. Cvak, dveře se zavřely.
- T: „Oči můžete otevřít. Začněte kreslit zvířata, která jste viděli.“

4. Percepce

- Sluchová, celá rodina v tichosti naslouchala imaginaci.
- Představivost.
- Soustředěnost.

5. Projev

- Lea začíná kreslit první mámu (tygr).
- Sama se podepisuje do levého dolního rohu papíru.

- Sebe maluje jako želvu pod mámou tygřicí. L: „Jsem želva a pěkně si vycházím z ulity“. (myslela tím krunýř). A tatínek bude růžové prasátko. Má dvě pusinky – néé to jedno je kapsa. Tygr řve a chce někoho sežrat.“
- Otec kreslí s Leou u stolu, matka si odsedla, aby ji Lea nekopírovala.
- Otec je v rozpacích, říká, že nemá představivost a že neví co kreslit. Povzbudím ho a nakonec kreslit začne.
- Otec sebe nakreslil jako prase. Zdůvodnil to tím, že to obkreslil od Lei.

6. Prostředí

- Pro klienty je známé, práce probíhá v obývacím pokoji v bytě, ve kterém rodina žije.

7. Prostředky

- Bílý papír A4, trojhranné pastelky 36 ks, zvoneček, dveře.

8. Postoje

- Práce probíhá v klidu, ochotně, nekonfliktně.
- Otec zpočátku nevěděl co kreslit, uváděl, že nemá představivost a pozoroval práci Lei. Pak začal kreslit papouška – Leu, kočku – Leinu matku a na konec sebe jako prasátko.

9. Pocity

- Lea měla z kreslení radost, verbálně sdělovala své pocity.
- Otec ji chválil, jak se jí obrázek podařil.
- Matka byla udivena, že otec se nakreslil jako prasátko podle vzoru Lei.
- Otcí Lei vadilo, že ho jeho partnerka nakreslila jako ptáčka na svém lvím hřbetě, přišlo mu to ponižující. Partnerka ho ujišťovala, že jistě nešlo o zlý úmysl, spíše naopak. Ptáček jí evokoval radost a lehkost.

10. Pochopení

- Klienti zcela pochopili zadání.
- Jejich kresby dle toho vypadají.

11. Proměna

- Během práce se Lea zklidnila a soustředěně pracovala.
- Rodiče si za pomoci terapeutického rozhovoru vedeného terapeutem, vyjasnili symbol kresby ptáčka na hřbetu lva.

12. Posudek

- Je zřejmé, že rodiče nevědomě komunikují mezi sebou přes Leu.
- Mezi sebou mnoho verbálně nekomunikují, spíše se věnují oba Lei.
- Matka pomáhá Lei, i když nemohoucnost dívka jen předstírá, poté se Lea začne po matce „násilně plazit“ a to se matce nelíbí.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování, orientace ve vztazích a komunikaci v rodině.
- Střednědobý – porovnání s jinými diagnostickými testy.

Dílčí hodnocení

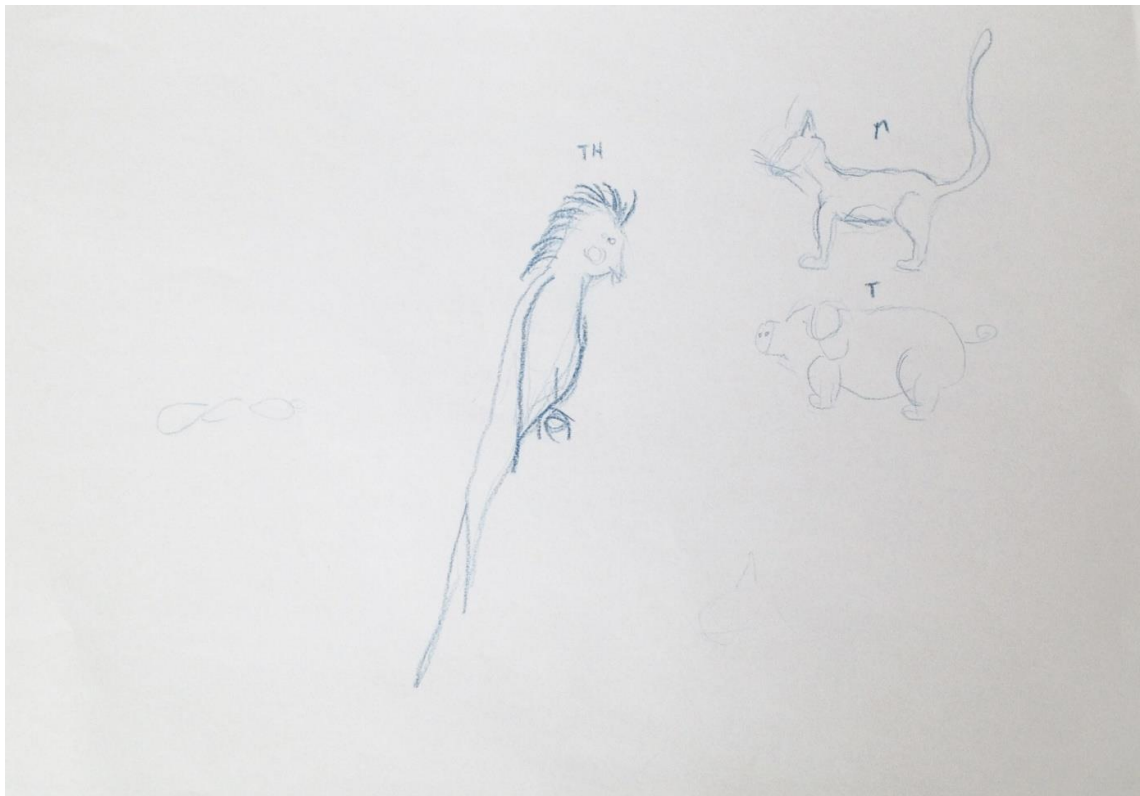
Obrazy rodinných příslušníků se vzájemně propojují. Matka je na všech kresbách znázorněna jako šelma kočkovitá. Z toho lze usuzovat, že matka je dominantní a zároveň pečující. Otec je dvakrát prasátkem a jednou ptákem. Může to znamenat, že v rodině ztvárňuje radost a lehkost. Lea je i podle kreseb ráda u své matky. Sama se nakreslila jako želva, což může znamenat schovávání se v krunýři, avšak může to značit i moudrost.

Obr. 6.8 Diagnostický test č. 2, „Začarovaná rodina“, obraz Ley.

Obr. 6.9 Diagnostický test č. 2, „Začarovaná rodina“, obraz matky.

Obr. 6.10 Diagnostický test č. 2, „Začarovaná rodina“, obraz otce.

6.2.3 Třetí setkání – únor 2015

Cíl: Znázornění vnitřního autoportrétu klientů, porovnání s ostatními diagnostickými testy.

Hlavní část: Test „Kresba lidské postavy“.

Pomůcky: Bílý papír A4, kouzelné pastelky trojhranné 36ks, obyčejná tužka č. 2.

Čas: 60 minut.

Forma: Individuální.

Metoda: Kresba, terapeutický rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.11 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz Ley, kresba pastelkami.
- Obr. 6.12 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz matky, kresba pastelkami.
- Obr. 6.13 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz Ley, kresba tužkou.
- Obr. 6.14 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz matky, kresba tužkou.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Privítali jsme se a povídala jsem si s Leou i matkou o tom co se odehrálo v uplynulém týdnu, co se jim podařilo, co se dařilo méně. Dnes není otec přítomen, údajně kvůli své práci. T: „Lei vzpomeneš si, co jsi mi dala minule za úkol?“ Lea přemýšlí. L: „Joo, už vím. Měla jsi mi přinést slona.“ T: „Ano, správně. Tady je.“ Vytáhla jsem s tašky dětskou knihu s příběhem o malém slůněti. Ten jsem Lei přečetla. Dívka seděla u mě a tiše se dívala na obrázky v knize a poslouchala. Občas se legračním věcem v příběhu zasmála.

Hlavní část

Přesunuli jsme se ke stolu a já zadala práci – nakresli lidskou postavu. Matka i dcera se s chutí pustily do práce. Prvně kreslily postavu pastelkami (z důvodu oživení pro Leu) a po této kresbě nakreslily každá postavu obyčejnou tužkou.

Reflexe

L: Hovořila o pohádce se slůnětem a bylo vidět, že ji příběh bavil. L: „Dnes to bylo lehké, povídá. Kreslení bylo dobré.“

M: „Na první kresbě jsem hodně barevná a veselá a na druhé jsem nakreslila takovou princeznu. Pracovalo se mi dneska dobře, byla jsem trochu unavená. Práce byla příjemná.“

Strom s panáčky

V rámci tohoto setkání, po kresbě postav, dostala matka s dcerou předtištěnou omalovánku. Byl na ní strom a panáčky, kteří jsou rozmístěni různě po větvích, kmeni a zemi. Měly si každá vybrat místo na omalovávce – panáčka, kde se teď cítí, že jsou. Matka žlutou barvou vybarvila panáčka na vrcholu koruny stromu, Lea červeně vybarvila panáčka houpajícího se u země na větvi.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.15 Diagnostický test č. 3, „Strom s panáčky“, vlevo obraz matky, vpravo obraz Ley.

Záznamová dokumentace 13P

Diagnostický test č. 3. Kresba lidské postavy

1. Pozorování

- Komplexní pozorování.
- Zaměření na přístup k zadané práci a verbální komunikaci.
- Pozorování jak Lea pracuje pouze v přítomnosti matky.

2. Průběh

- Pro obě známá situace, matka s Leou spolu tvoří často, na práci se těší.

3. Podnět

- Verbální zadání terapeutem ke klientům: „Nakreslete prosím lidskou postavu.“
- Pro klienty to není nová situace.

4. Percepce

- Vizuální.
- Se zadáním si klienti věděli hned rady.
- Lea kreslila velmi dynamicky.

5. Projev

- Činnost se opakuje po několikáté, matka i dcera kreslí rády.
- Chvillemi jde na Lei vidět, že se nesoustředí.
- Lea o postavě na výkrese občas hovoří. L: „Nakreslila jsem si černý kabát až dolů. A to modré na vlasech jsou rohy.“ Matka uvádí, že Lea ani nikdo doma černý kabát nenosí.).
- Lea i matka se ztotožnily s postavami, které nakreslily.

6. Prostředí

- Pro klienty je známé, práce probíhá v obývacím pokoji v bytě, ve kterém rodina žije.

7. Prostředky

- Bílý papír A4, trojhranné pastelky 36 ks, obyčejná tužka č. 2.

8. Postoje

- Obě klientky v klidu kreslí postavu barevnými pastelkami.

- Na žádost terapeuta o ještě jednu kresbu postavy, tentokrát obyčejnou tužkou, reagovaly pozitivně. Obě klientky žádosti vyhověly.

9. Pocity

- Matka s dcerou dnes pracovaly bez otce a Lea byla klidnější a její verbální komunikace střídmější, tolik se nepředváděla.
- Kreslení je obě bavilo, pociťovala jsem však, že Lea potřebuje v zadané práci změnu a proto jsem se s ní dohodla, že než uklidíme papíry, pastelky atd. má si pro mě nachystat na příště úkol, co mám přichystat za tvořící aktivitu. L: „Klokani, něco o klokanech, jak je to malé klokaňátko u maminky v kapse.“

10. Pochopení

- Klientky neměly problém pochopit zadání. I doplňující instrukce o druhé kresbě zpracovaly hned a daly se do práce.

11. Proměna

- Jako hlavní změnu dnes vidím v komunikaci mezi matkou a dcerou.
- Matka se nesnažila dceři pomáhat více, než bylo nutné (nebyl přítomen otec).
- Lea si nevyžadovala tolik pozornosti, jako obvykle.

12. Posudek

- Práce Lei byla samostatnější, při kreslení byla rychlá a věděla si se zadáním rady.
- Obě kresby provedla s jistotou.
- Matka nakreslila dvě naprosto rozdílné postavy.
- U postav Lei se některé prvky opakují.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování, testování.
- Střednědobý – porovnání s jinými diagnostickými testy.

Dílčí hodnocení

Lea: Obrázek Ley je označen Obr. 6.11. Černý plášť a kalhoty mohou znamenat splín a smutek. Postavě na obličejí chybí nos a uši, to může být způsobeno nízkou sebedůvěrou. Dominantní ústa na kresbě mohou potvrzovat skutečnost, že Lea hodně a ráda verbálně komunikuje. Na základě Obr. 6.13 (kresba tužkou) je možné se domnívat, že Lea chtěla mít rychle splněný úkol. Dlouhé tělo a malé nohy mohou ukazovat na nestabilitu. Ústa jsou opět dominantní, krk chybí, což může značit, že Lea nad sebou nemá plnou kontrolu.

Matka: Její obraz je označen Obr. 6.12. a Obr. 6.14 (kresba tužkou). Porovnání těchto dvou kreseb je zajímavé. Na barevném obraze je znázorněna matka velmi vesele, barevně až nerealisticky. Na kresbě tužkou je znázorněna jako princezna na vyvýšeném místě, což může představovat, že potřebuje mít přehled, nebo že ho má. Postoj je stabilní, sebevědomý. Postava nemá uši, což často vyjadřuje, že dotyčný „neslyší“ nebo nechce poslouchat.

Obr. 6.11 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz Ley, kresba pastelkami.

Obr. 6.12 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz matky, kresba pastelkami.

Obr. 6.13 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz Ley, kresba tužkou.

Obr. 6.14 Diagnostický test č. 3, „Kresba lidské postavy“, obraz matky, kresba tužkou.

Obr. 6.15 Diagnostický test č. 3, „Strom s panáčky“, vlevo obraz matky, vpravo obraz Ley.

6.2.4 Čtvrté setkání – únor 2015

Cíl: Soustředění, kreativita, komunikace se sebou i okolím, uvědomění si, kde se v rodině nacházím, nebo kde bych chtěl být.

Hlavní část: Arteterapeutické cvičení (vlastní) „Klokání rodina“.

Pomůcky: Bílý karton ve tvaru kruhu o průměru 40 cm, rozdělený „puzzlemi“ na 9 dílků, pastelky, vodovky, tempery, křídly a obrázková kniha o klokanech.

Čas: 90 minut.

Forma: Skupinová.

Metoda: Restrukturalizace, kresba, terapeutický rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.16 Arteterapeutické cvičení, „Klokání rodina“, začátek práce.
- Obr. 6.17 Arteterapeutické cvičení, „Klokání rodina“, společné dotvoření díla.
- Obr. 6.18 Arteterapeutické cvičení, „Klokání rodina“, konečný výsledek.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Při minulém setkání jsem od Lei dostala úkol. Chtěla vědět, jak se malý klokánek dostane do máminy kapsy. Přinesla jsem jí obrázkovou encyklopedii, kde bylo vše nakresleno. Po přivítání bylo na Lei vidět, že se těší a je zvědavá, co jsem přinesla.

Hlavní část

Povídáme si o klokanech. Otec, matka i Lea se zájmem studují obrazy klokanů v knize. Jdou si sednout ke stolu, kde budou pracovat. Na stole mají rozebrané puzzle na hromádce, pastelky, křídly a vodové barvy. Vyzývám je, aby si každý vzali 3 kusy puzzlí a začaly na ně kreslit klokana, klokanici, nebo malého klokánka. Podle toho, ve které se zvířat by se cítili nejlépe. Jestli jako táta klokan – silný a ochraňující, nebo jako máma klokanice – něžná, pečující a milující, nebo jako malý klokánek v kapse u maminky. Kolem vybraného klokanu nakreslete také prostředí, ve kterém se mu bude dobře dařit.

Lea zavolala: „Já budu velký silný klokan!“ Všichni se pustili do práce.

Reflexe

L: „Líbilo se mi skládání puzzlí a už vím, jak se to malé klokaní miminko dostane k mámě do kapsy.“

M: „Je zvláštní, jak skladba puzzlí vyšla. Podle toho jsme harmonický pár, i když ve skutečnosti to tak úplně nevidím.“

O: „Je zajímavé, jak to vyšlo. Líbilo se mi, že jsem mohl po poskládání puzzlí dílo dokreslit.“

Záznamová dokumentace 13P

Arteterapeutické cvičení „Klokani rodina“

1. Pozorování

- Celkové, pozorování reakcí při dělení puzzlí, použití barev, komunikaci ve skupině.
- Přiměřené pracovní tempo, klienti zadání porozuměli, práce probíhá v klidu.

2. Průběh

- Lea povídá o svém díle a velkém klokanovi, otec i matka jsou pohlceni vlastní kresbou.

3. Podnět

- Verbální – povídání o klokanech s ukázkami obrázků.

4. Percepce

- Vizuální – obrázková kniha zvířat.
- Verbální – povídání o klokanech.
- Hmatová – složení puzzlí.

5. Projev

- Je soustředěný, odpovídá věku.
- Po rozdělení dílků, začínají klienti kreslit vybrané zvíře i s prostředím ve kterém se mu pěkně žije.
- Lea se nakreslila jako velký a silný klokan.
- Matka jako klokanice a otec se rozhodoval mezi malým klokánkem a velkým klokanem. Nakonec zvolil velkého klokana.
- Po nakreslení 3 dílů od každého, rodina seskládala společný obraz a ten společně dotvořili. Otec se přikreslil k matce. Lea namalovala vodu, matka lásku (srdce) a otec slunce.

6. Prostředí

- Pro klienty známé prostředí, práce probíhá v obývacím pokoji v bytě, ve kterém rodina žije.

7. prostředky

- Bílý karton ve tvaru kruhu o průměru 40 cm, rozdělený puzzlemi na 9 dílků, pastelky, vodovky, tempery, křídly a obrázková kniha o klokanech.

8. Postoje

- Práce probíhá ochotně a v klidu.

9. Pocity

- Na matce jsou vidět rozpaky z otcovy kresby.
- Otec pociťuje z výsledku radost.
- Lea se usmívá.

10. Pochopení

- Klienti zadání pochopili, jejich práce tomu odpovídá.

11. Proměna

- Rodiče na kresbě byli schopni být vedle sebe, což se jim v životě vždy nedaří.
- Dokreslili pro sebe hezké prostředí. Lea jim přikreslila kytičky.

12. Posudek

- Tentokrát rodiče spolu komunikovali přes obrázky klokanů příjemně, bez konfliktů.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování, uvědomění si kde je mé místo v rodině.
- Střednědobý – porovnání s ostatními cvičeními.

Dílčí hodnocení

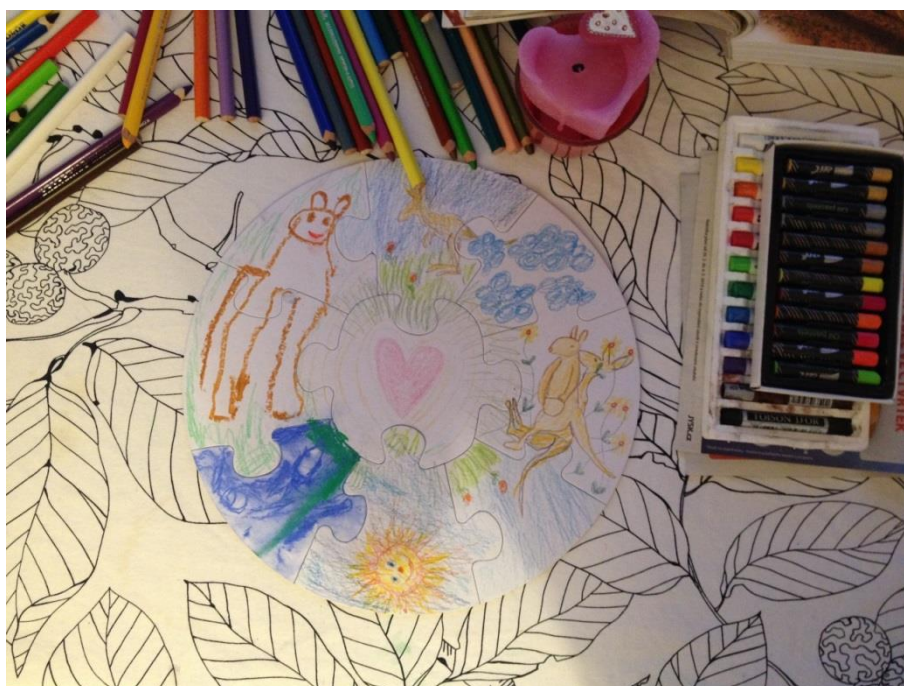
Výsledné dílo cvičení je zobrazeno na Obr. 6.18. Arteterapeutické cvičení probíhalo v klidu. Hodnotím ho přínosně pro rodinu, a to především s ohledem na vzájemnou komunikaci. Obraz seskládali všichni společně a rodiče byli schopni se mezi sebou přímo dohodnout, jakým způsobem obraz před dokreslením propojí. Společně to poté udělali. Nechávali jeden druhému prostor pro tvoření. Tímto arteterapeutickým cvičením došlo ke vzájemnému propojení rodiny.

Obr. 6.16 Arteterapeutické cvičení, „Klokaní rodina“, začátek práce.

Obr. 6.17 Arteterapeutické cvičení „Klokaní rodina“, společné dotvoření díla.

Obr. 6.18 Arteterapeutické cvičení „Klokaní rodina“, konečný výsledek.

6.2.5 Páté setkání – březen 2015

Cíl: Zjištění, jaké prostředí pro Leu vytváří matka a jak ho Lea přijímá.

Hlavní část: Arteterapeutické cvičení (vlastní) „Kde bydlí žabka“.

Pomůcky: Bílý papír A4, pastelky, plastelína, křídly, kuličková modelovací hmota.

Čas: 90 minut.

Forma: Skupinová.

Metoda: Kresba, rozhovor, modelování.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.19 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, začátek práce.
- Obr. 6.20 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, Lea vytváří žabku, matka kreslí prostředí.
- Obr. 6.21 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, Lea při kresbě slunce.
- Obr. 6.22 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, Lea a jí vyrobená moucha.
- Obr. 6.23 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, výsledek práce.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Dnes budeme pracovat jen s Leou a matkou. Otec se přes matku omluvil. Má pracovní povinnosti. Je vidět, že se na mě Lea těšila. Po mém příchodu mě vítala na chodbě jejich bytu. Přivítaly jsme se s Leou i maminkou. Chvilí jsme si povídaly a poté jsem se Lei zeptala, zda si vzpomíná na úkol, který mi dala. L: „Ano, žabky, byly to žabky.“ S Leou jsme se minule dohodly, že když tak pěkně pracuje, může mi dát úkol, s kým, nebo s čím chce pracovat příště. A ona vymyslela, že se chce něco dozvědět o žabkách. Připravila jsem pro ni a její mámu cvičení na uvědomění si, jaké prostředí Lei matka vytváří a jak ho Lea využívá či zneužívá.

Hlavní část

Na stole leží papíry A4, kouzelné pastelky, křídly, plastelína a kuličková modelovací hmota. Maminka dostává za úkol nakreslit pro žabku prostředí, ve kterém bude žít. Lea má za úkol vymodelovat žabku.

Máma si ví rady a hned začíná kreslit. Lea sedí a dožaduje se pomoci. L: „Já žabku neumím, nevím, jak ji mám udělat.“ T: „Má žabka hlavu?“ L: „Jo.“ T: „A co ještě má?“ L: „Nohy.“ T: „A dál?“ Vzala jsem modelovací hmotu a společnou práci se nám dvě žabky podařily. L: „Mami už mám žabku, podívej.“ M: „Je krásná.“

Zatím co máma tvoří prostředí žabce, Lea se rozhodla, že nakreslí sluníčko, ať je žabce teplo. Vzala si papír a žlutou křidu a kreslila. Přidala červenou a dlaněmi a prsty roztírala a míchala barvy do sebe. Lea byla na tvorbu velmi soustředěná, bylo slyšet její dech. Takhle soustředěná byla cca 10 minut. Pro Leu dlouhá doba, kterou si neuvědomovala. Maminka zatím dokreslila prostředí. Prostředí, žabka a slunce byly hotovy. Započala jsem terapeutický rozhovor. Lea přišla na to, že by chtěla jako žabka

na večeri mouchy, tak jsme je spolu ještě vymodelovaly z plastelíny. Žabku jsme usadily k rybníku, který máma nakreslila, a ve vzduchu jsme bzučely mouchami a Lea s žabkou v ruce je honila a „jedla“. Bylo zřejmé, že to mámu a Leu velmi bavilo. Dílo si máma s Leou daly v obývacím pokoji na výstavu a Lea se zmínila, že až tatka přijde, že mu tu krásu ukáže.

Reflexe

M: „Tvořilo se mi dobře, uvědomovala jsem si jak moc prostředí pro „žabku“ Leu znamená. Taky jsem si uvědomila, že někdy dělám věci, které Lea umí za ni, aby to bylo rychlejší, a tím ji vlastně bráním v jejím učení se, zdokonalování. Práce pro mne byla silná, líbila se mi, díky.“

T: „Lei, jak se ti dnes pracovalo?“ L: „Dobře, sluníčko bylo nejlepší. Mami, koupíš mi prosím ty křídý?“ T: „A jak se žabce u rybníka líbí?“ L: „Tu velkou mouchu sním, mňam.“ T: „A kde na obrázku je žabka nejraději?“ L: „Tady u těch kamínků a povídá si s kačenkami.“

Záznamová dokumentace 13P

Arteterapeutické cvičení „Kde bydlí žabka“

1. Pozorování

- Komplexní, v první polovině se Lei moc nechce, matka začíná práci hned.

2. Průběh

- Matka pracuje bez problémů, Lea zpočátku neví jak ztvárnit žabu, s pomocí terapeuta ji tvoření začne bavit a dílo dokončí.

3. Podnět

- Povídání o žábách, nové pomůcky.

4. Percepce

- Verbální – vyprávění, vizuální, haptický.

5. Projev

- Spontánní, u Lei přiměřený věku, u matky klidný, do dceřiny práce nezasahuje.

6. Prostředí

- Pro klienty známé, obývací pokoj jejich bytu.

7. Prostředky

- Bílý papír A4, pastelky, plastelína, křídý, kuličková modelovací hmota.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné, Lea nevěděla jak uchopit modelování žáby, s pomocí však práci zvládla.

9. Pocity

- Lea při kresbě slunce byla naprosto soustředěná, matka ji tentokrát mnoho nekontaktovala, byla ponořena do své práce.

10. Pochopení

- Zadání bylo zcela pochopeno.

11. Proměna

- Lea po celou dobu spolupracovala, matka nepomáhala dceři více, než bylo nutné.
- Lea sama tvořila na konci cvičení mouchy z plastelíny. Bavilo ji to (na začátku nevěděla jak udělat žabu a potom chvíli předstírala „neumím“).

12. Posudek

- Dnes Lea respektovala úkoly a ve větší míře je sama plnila.
- Matka byla soustředěna na svou tvorbu, dceři nepomáhala.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování, soustředění, dokončení úkolu.
- Střednědobý – porovnání s ostatními cvičeními.

Dílčí hodnocení

Cvičení hodnotím úspěšně. Matka byla ponořena do práce a nechala Leu samostatně tvořit. Dívka tak odvedla práci kvalitněji a měla z ní radost (viz. Obr. 6.21). Výsledek práce je potom zobrazen na Obr. 6.23.

Obr. 6.19 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, začátek práce.

Obr. 6.20 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, Lea vytváří žabku.

Obr. 6.21 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, Lea při kresbě slunce.

Obr. 6.22 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, Lea a jí vyrobená moucha.

Obr. 6.23 Arteterapeutické cvičení, „Kde bydlí žabka“, výsledek práce.

6.2.6 Šesté setkání – březen 2015

Cíl: Jak probíhá komunikace v rodině.

Hlavní část: Arteterapeutické cvičení „kolující kresba“

Pomůcky: Bílý papír A4, kouzelné pastelky 36 ks.

Čas: 45 minut.

Forma: Skupinová.

Metoda: Kresba, rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.24 Arteterapeutické cvičení „Kolující kresba“, původně obraz matky.
- Obr. 6.25 Arteterapeutické cvičení „Kolující kresba“, původně obraz Ley.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Lea mě vítá s maminkou u dveří jejich bytu. Pozdravíme se a chvíli si povídáme o tom, co se událo od doby, co jsme se neviděli. Dnes je doma i tatínek Lei.

Hlavní část

Jako první jde kreslit maminka s Leou. Zadání zní: „Vezměte si papír A4 a vyberte si každá 3 pastelky.“ Máma čeká, až si Lea vybere. Jednou z nich začněte kreslit. Cokoliv. Lea i její máma hned začaly ihned s kresbou. Po chvíli jsem řekla „stop“ a teď si kresbu vyměňte. L: „Néé, já nechci, aby mi mamka do mého obrázku kreslila.“ T: „Jaký k tomu máš důvod Lei?“ L: „Je to můj obrázek!“ M: „Já budu ráda, když mi na můj obrázek něco dokreslíš.“ L: „Tak mi tam namaluj trávu.“ M: „Trávu? Teď mám fialovou pastelku, budeme mít fialovou trávu?“ L: „Né, zelenou.“ Nakonec se dohodnou na fialové obloze na Leiném obrázku. Lea svolila k matčině kresbě na její obrázek. Při každé výměně klientky měnily i barvu pastelky. Lea často obtahovala kresby nakreslené matkou, což může znamenat, že ji kopíruje i v běžném životě. Nakonec se měly samy nakreslit na ten výkres, který se jim líbí více. Obě se nakreslily na výkres, který začala Lea. Máma se nakreslila jako dívka v kalhotách a Lea se nakreslila jako modrá kulička v trávě.

Reflexe

M: „Obrázek se mi líbí. Lea mi obrázek oživila, přidala mu „šťávu“.“

L: „Nejvíce se mi líbí beruška (kreslila máma). Ještě se mi líbí mráčky, je tam schovaný déšť pro kytky (kytka kreslila máma). Chci být šnekem, ale malovat se tam nechci. Nakreslila jsem se tady jako modrý puntík.“

Záznamová dokumentace 13P

Arteterapeutické cvičení „ Kolující kresba“

1. Pozorování

- Komplexní, zaměřuji se na komunikaci mezi matkou a dítětem, ochotu pracovat, tempo, verbální i neverbální projevy.

2. Průběh

- Pro Leu nová situace – zásah matkou do jejího obrázku se jí zpočátku nelíbil.

3. Podnět

- Lea kreslí ráda a kouzelné pastelky ji podněcují k práci na obraze.

4. Percepce

- Sluchová, vizuální, verbální – Lea má potřebu si verbálně bránit obrázek.

5. Projev

- Přiměřený věku, Lea nechce, aby jí matka do její kresby zasahovala, nakonec se spolu dohodnou.

6. Prostředí

- Sezení se koná v obývacím pokoji jejich bytu. V bytě je uklizeno a čisto.

7. Prostředky

- Bílý papír A4, kouzelné pastelky 36 ks.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné.
- Matka se ke konfliktní situaci s dcerou stavila klidně a vyrovnaně, situaci se jí podařilo ke spokojenosti obou vyřešit.

9. Pocity

- Na začátku práce byla Lea nespokojená a nechtěla, aby máma do její kresby kreslila.
- Na konec se klientky dohodly a obě měly radost ze společné práce.

10. Pochopení

- Lea se zmínila, že obrázek s maminčinými kresbami se jí moc líbí.

11. Proměna

- Během práce Lea pochopila, že zásah matky do její kresby byl pro ni i kresbu obohacující.
- Matku jsem pochválila za to, jak se s Leou hezky dohodla.

12. Posudek

- Na první pohled je zřejmé že se máma Lei velmi věnuje a co si přeje, Lea dostane. Přesto matka dnes předvedla, že s Leou komunikovat umí a umí ji skvěle navést k řešení situací.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování komunikačních projevů.
- Střednědobý - porovnání s jinými arteterapeutickými cvičeními.

Dílčí hodnocení

Ukázalo se, že Lea ráda kopíruje svou matku. Matce věří a nechá si od ní různé situace vysvětlit. Lee chvíli trvá, než skutečnost přijme. Pokud matka není příliš nervózní, Lea přijímá nové skutečnosti lépe. Cvičení bylo pro klienty přínosem.

Obr. 6.24 Arteterapeutické cvičení, „Kolující kresba“, původně obraz matky.

Obr. 6.25 Arteterapeutické cvičení, „Kolující kresba“, původně obraz Ley.

6.2.7 Sedmé setkání – březen 2015

Cíl: Zjištění komunikace mezi rodiči Lei.

Hlavní část: Arteterapeutické cvičení „Kliky – háky“.

Pomůcky: Bílý papír A3, pastelky 36 ks.

Čas: 45 minut.

Forma: Skupinová.

Metoda: Kresba, rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.26 Arteterapeutické cvičení, „Kliky – háky“, společný obraz matky a otce.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Privítali jsme se a chvíli nezávazně konverzovali. Lea si vzala elektronickou hru a hrála si s ní. S rodiči jsem se odebrala ke stolu, kde bude tvorba probíhat.

Hlavní část

Zadání zní: „Vyberte si každý jednu pastelku a na tento papír velikosti A3 budete střídavě kreslit různé tvary.“ Sama vezmu papír a názorně ukazuji. Vyzývám klienty, aby pracovali bez verbální komunikace. O: „Tak já budu kreslit jen tečky.“ Matka se nelibě ušklíbne. Matka si vybrala růžovou barvu a otec modrou. Otec dělá tečky a matka je spojuje. Otec změnil tvar, smějí se, „vyvedlo je to z míry.“ Jeví se, že na papíře otec utíká a matka ho stíhá. Matka kreslí malé srdíčko, otec ho obtahuje. Matka se usmála. Komunikace na papíře dále pokračuje. Tvary pokreslili celou plochu papíru.

Reflexe

Matka uvádí, že se snažila o kontakt a otec jí stále utíkal. Situace se změnila u kresby srdce, avšak jen na malý okamžik. M: „Ke konci jsem si přála, ať už to skončí.“ O: „Ta růžová pastelka mě stále stíhala, až od srdce jsme se začali doplňovat.“

Záznamová dokumentace 13P

Arteterapeutické cvičení „Kliky- háky“

1. Pozorování

- Komplexní, zaměřuji se na komunikaci mezi matkou a otcem, ochotu spolu pracovat, verbální i neverbální projevy.

2. Průběh

- Pro oba nová situace v komunikaci.

3. Podnět

- Uvědomit si a vylepšit komunikaci mezi sebou.

4. Percepce

- Vizuální, verbální.

5. Projev

- Otec s matkou komunikovat zpočátku nechtěl. Po pár minutách se komunikace na výkrese uvolnila.

6. Prostředí

- Sezení se koná v obývacím pokoji jejich bytu. V bytě je uklizeno a čisto. Oknem svítí do pokoje slunce.

7. Prostředky

- Bílý papír A3, pastelky 36 ks.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné.

- Rodiče ochotně plnili úkol.

9. Pocity

- Z počátku práce se otec jevil nesvůj, chvílemi s matkou spolupracoval.

10. Pochopení

- Rodiče si uvědomovali, kde jsou v komunikaci mezi nimi nedostatky.
- Matka si uvědomila, že otce mnohdy pronásleduje.

11. Proměna

- Lea nechala rodiče v klidu pracovat a nerušila je.

12. Posudek

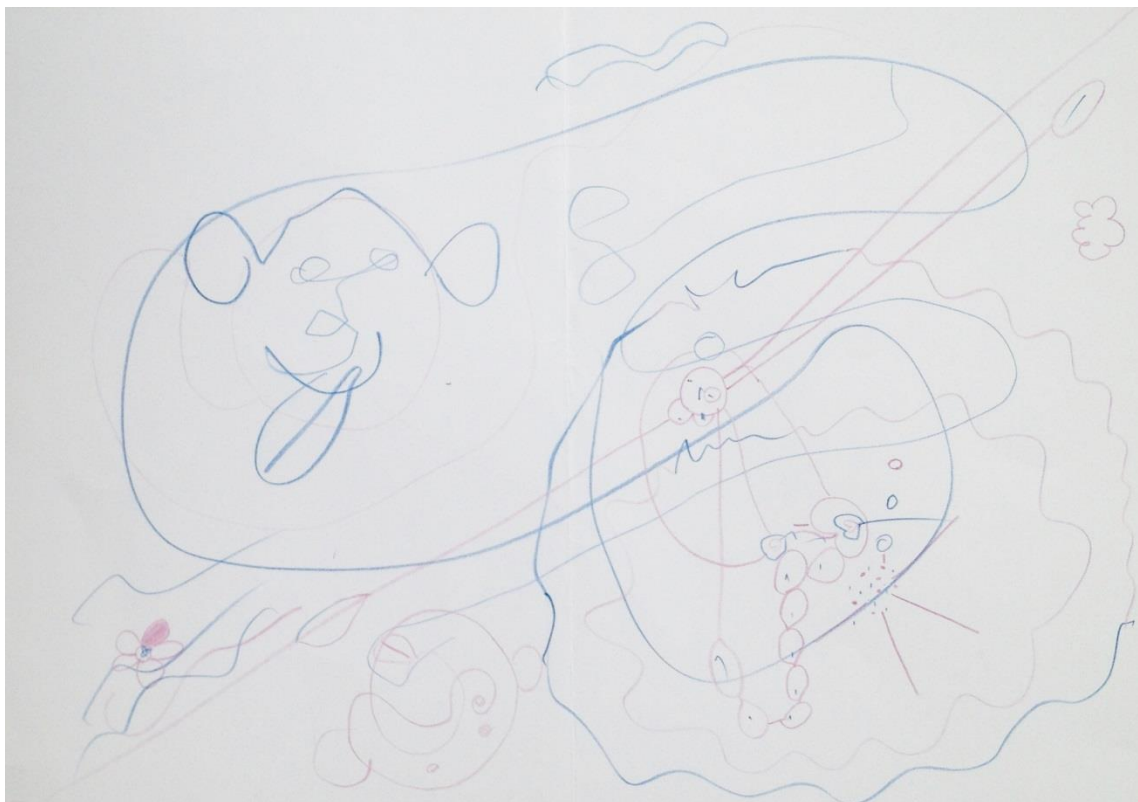
- Na počátku byl stanovený cíl zjistit, jak rodiče mezi sebou komunikují a to se projevilo v kresbě i verbálně. Toto cvičení považují za úspěšné.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování komunikačních projevů.
- Střednědobý - porovnání s jinými arteterapeutickými cvičeními.
- Je vhodné prohloubit komunikaci rodičů mezi sebou.

Dílčí hodnocení

Záměrem cvičení bylo zmapovat komunikaci mezi partnery. Z pozorování usuzují, že partnerka se snaží s partnerem komunikovat. Tomu se však jeví její způsob „násilný“ a tak komunikaci s ní uniká. Volila bych dlouhodobou terapii pro tento pár, zaměřenou na vzájemnou komunikaci.

Obr. 6.26 Arteterapeutické cvičení, „Kličky – háčky“, společný obraz matky a otce.

6.2.8 Osmé setkání – duben 2015

Cíl: Vzájemný respekt a komunikace rodič/ dítě – dítě /rodič.

Hlavní část: Arteterapeutické cvičení „Kdo vede“.

Pomůcky: Bílý papír A4, trojhranné pastelky 36 ks.

Čas: 45 minut.

Forma: Skupinová.

Metoda: Kresba, rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.27 Arteterapeutické cvičení, „Kdo vede“, obraz otce a Ley.
- Obr. 6.28 Arteterapeutické cvičení, „Kdo vede“, obraz matky a Ley.

Pozn. *Z důvodu špatné viditelnosti žluté kresby na bílém papíře, byly fotografie dodatečně upraveny zvýšením kontrastu a snížením jasu.*

PRŮBĚH SETÁNÍ

Úvod

Privítali jsme se a jako pokaždé proběhl „povídací rituál“. Venku už kvetou tulipány a tak mi Lea povídala, jak jim je někdo před školkou otrhal.

Hlavní část

U stolu sedím s Leou a jejím tátou. Zadáání zní: „Vyberte si jednu pastelku, oba ji uchopte a společně nakreslete obraz na papír před vámi.“ V tichosti- nemluvte u práce.“ Táta požádal Leu, aby vybrala pastelku, kterou budou kreslit. Pastelka byla žlutá. Lea držela pastelku dole a táta nad ní. Bylo zřejmé, že je to oba baví. Táta nechal Leu vést kresbu, jen uhlazoval tahy. Nakreslili slunce, strom a ležící postavu.

Rodiče se vyměnili a tátu vystřídala máma. Zopakovala jsem zadání, které bylo ihned pochopeno. Při pokynu vyberte si pastelku, máma hned vybrala žlutou, aniž by viděla předešlý obrázek. Máma drží pastelku dole a Lea pastelku drží nad ní. Je evidentní, že máma vede. L: „Já chci taky něco vymyslet.“ Ani poté se však nic nemění, máma stále kresbu vede. Lea se jen dívá „jak se obrázek kreslí“. Je na něm slunce, strom, dům, oblaka a tříčlenná rodina.

Reflexe

M: „Líbilo se mi, že jsme tvořily s Leuškou jeden obraz.“

L: „Pěkně se nám to povedlo.“

O: „Kreslilo se mi s Leou dobře, neměl jsem s tím problém.“

Záznamová dokumentace 13P

Arteterapeutické cvičení „ Kdo vede“

1. Pozorování

- Komplexní, výběrové - zaměřuji se na komunikaci mezi matkou a dcerou, otcem a dcerou, ochotu spolu pracovat, verbální i neverbální projevy.

2. Průběh

- Bez komplikací.

3. Podnět

- Verbální zadání terapeutem.

4. Percepce

- Vizuelní, verbální.

5. Projev

- Otec s dcerou působil spokojeně, dcera též. Matka Leu nenechala rozhodovat, Lea se jevila z počátku nejistě, obrázek se jí líbil.

6. Prostředí

- Sezení se koná v obývacím pokoji jejich bytu. V bytě je uklizeno a čisto.

7. Prostředky

- Bílý papír A3, pastelky 36 ks.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné.
- Rodiče i dívka ochotně plnili úkol.

9. Pocity

- Měla jsem pocit, že matka Leu vede a v tomto cvičení jí nedala prostor, jak u ní bývá zvykem (většinou má Lea prostou více než potřebuje).

10. Pochopení

- Klienti pochopili úkol a v přiměřeném čase ho splnili.

11. Proměna

- Matčina proměna byla nežádoucí, Lea dostala málo prostoru pro spolutvoření.

12. Posudek

- Stanovený cíl byl splněn. Vzájemný respekt resp. „nerespekt“ a vzájemná komunikace resp. nekomunikace se v kresbách projevily.

13. Plán

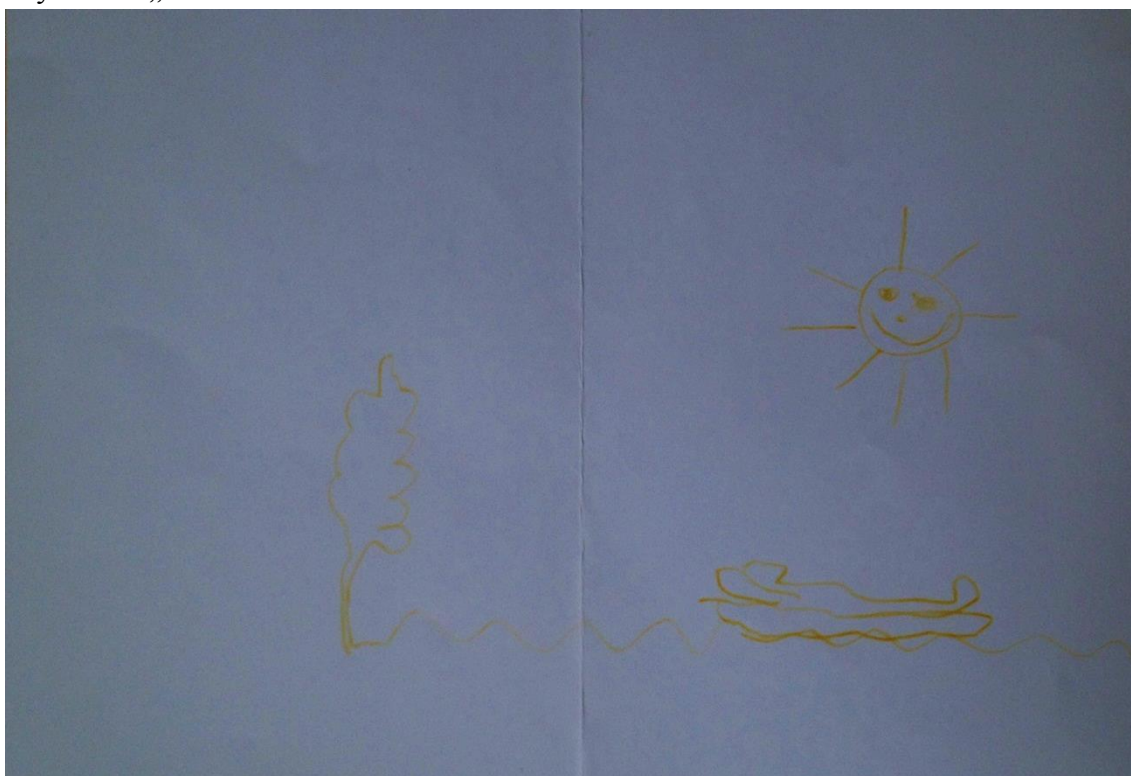
- Krátkodobý – pozorování komunikačních projevů dítě rodič a opačně.
- Střednědobý - porovnání s jinými arteterapeutickými cvičeními.

Dílčí hodnocení

Je možné konstatovat, že Obr. 6.27 působí tzv. pohodově. Při samotné tvorbě byli klienti spokojeni. Otec podporoval kresbu dívky. Ve vedení se střídali. Z tohoto lze usuzovat, že Otec s Leou komunikuje rád a ona jeho komunikaci přijímá a respektuje.

Na první pohled Obr. 6.28 představuje příjemnou kresbu rodiny. Pozorováním jsem zjistila, že matka může být ve vedení komunikace dominantnější. Lea má pak potřebu se bránit a upoutává na sebe pozornost. Doporučuji matce se zaměřit na komunikaci s

dcerou a uvědomovat si prostor, který její dcera potřebuje. Tímto by bylo sníženo riziko zvýšeného „tlaku“ mezi nimi.

Obr. 6.27 Arteterapeutické cvičení, „Kdo vede“, obraz otce a Ley.

Obr. 6.28 Arteterapeutické cvičení, „Kdo vede“, obraz matky a Ley.

6.2.9 Deváté setkání – duben 2015

Cíl: Přijetí vlastního JÁ.

Hlavní část: Arteterapeutické cvičení „můj strážný anděl“.

Pomůcky: Keramická hlína, voda, váleček, špachtle, kalíšková svíčka.

Čas: 120 minut.

Forma: Skupinová.

Metoda: Modelování, rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.29 Arteterapeutické cvičení, „Můj strážný anděl“, začátek práce.
- Obr. 6.30 Arteterapeutické cvičení, „Můj strážný anděl“, průběh práce.
- Obr. 6.31 Arteterapeutické cvičení, „Můj strážný anděl“, výsledek práce.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Po vítacích a zdravících rituálech jsme se usadili do pokoje a Lea byla zvědavá, co jsem si pro ni dnes připravila. V pokoji byl tatínek, maminka, Lea a já. Chvíli jsme si povídali. T: „Leo jak jsem u vás byla minule, všimla jsem si andělských křídel. Máš je ještě?“ L: „Ano mám v pokojíčku.“ T: „Přineseš je prosím?“ Lea přišla s andělskými křídly na zádech. Jsou krásná, pochválila jsem je. A povídali jsme si o andělech.

Hlavní část

Rodina se posadila k pracovnímu stolu. Zadání zní: „Vymodeluj si svého anděla strážného.“

Uprostřed stolu je hlína, ze které si po kouscích klienti berou. Máma a táta se pustili do práce. Lea je nespokojená a tvrdí, že to neumí. Máma jí chce pomoci a Lea pomoc přijímá. Občas se Lea zadívá na tátu, jak tvoří. Otec vůbec nemluví, je soustředěný a pohlcený modelováním. Je znát, že ho to baví. Maminka pomáhá Lei a stále ji chválí, jak krásně jí to jde. Tátovi nejdou udělat křídla, lepí se mu hlína na stůl, máma mu radí a je mrzutá, že radu od ní nepřijímá. Lea má anděla hotového jako první a dělá si k němu ještě misku na svíčku. Do misky se hned vloží svíčka a zapálí. Všem se anděl strážný velice povedl.

Reflexe

M: „Tvořilo se mi dobře, se svým andělem jsem spokojená.“

L: „Teď už mě nebude bolet břicho, když mám andílka? (podezření na celiakii) T: „Lei, břicho tě nebude bolet, když ho poprosíš, abys ho měla v pořádku. A kdyby přece jen trošku bolelo, anděl ti pošle paní doktorku, která bude vědět jak břicho uzdravit.“

Lea se usmála a šla se dívat na svého anděla a na svíčku, která před ním hořela.

O: „S výsledkem jsem celkem spokojený, byla to zajímavá práce, bavila mě.“

Záznamová dokumentace 13P

Arteterapeutické cvičení „Můj strážný anděl“

1. Pozorování

- Komplexní, výběrové - zaměřuji se na komunikaci v rodině a na soustředění klientů při jejich práci. Pozorování je krátkodobé a opakované.

2. Průběh

- Matka má konflikt s otcem, že ihned nedbá jejich rad...Otec se naprosto soustředil na svou práci.
- Matka několikrát přetvořila šaty anděla a jeho obličej změnila dvakrát.

3. Podnět

- Vznikl terapeutem – verbálním zadáním.

4. Percepce

- Vizuální, verbální, haptická.

5. Projev

- Spontánní, projevil se náznak ironie a ataku matky na otce.

6. Prostředí

- Sezení se koná v obývacím pokoji jejich bytu. V bytě je uklizeno a čisto.

7. Prostředky

- Keramická hlína, voda, váleček, špachtle, kalíšková svíčka.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné, na začátku Lei modelování Lei pomohla matka.
- Rodiče i dívka ochotně plnili úkol,

9. Pocity

- Práce byla klidná a soustředěná,
- Z výsledku byla vidět na klientech radost,

10. Pochopení

- Klienti pochopili úkol a v přiměřeném čase ho splnili,

11. Proměna

- Leu bavila práce až do konce, i když byla časově delší než obvykle,

12. Posudek

- Stanovený cíl byl splněn.
- Lea se dnes tolik nepředváděla a u stolu soustředěně pracovala, dílo dokončila jako první.

13. Plán

- Krátkodobý – pozorování komunikačních projevů klientů s hliněným materiálem.
- Střednědobý - porovnání s jinými arteterapeutickými cvičeními.

Dílčí hodnocení

Při setkání jsem opět mohla pozorovat vytváření tlaku partnerky na partnera. Časté chválení rodičů Leu stimulovalo k práci. Při vystavení děl působila andělská rodina

komplexně. Lze usuzovat, že jestliže se rodiče budou více soustředit na vzájemnou komunikaci, bude se Lea cítit bezpečněji a bude vnitřně klidnější.

Obr. 6.29 Arteterapeutické cvičení, „Můj strážný anděl“, začátek práce.

Obr. 6.30 Arteterapeutické cvičení, „Můj strážný anděl“, průběh práce.

Obr. 6.31 Arteterapeutické cvičení, „Můj strážný anděl“, výsledek práce.

6.2.10 Desáté setkání – duben 2015

Cíl: porovnání s jinými diagnostickými testy.

Hlavní část: „Test barev“ a „Nakresli dům.“

Pomůcky: Bílý papír A4, kouzelné pastelky 36 ks.

Čas: 45 minut.

Forma: Individuální, skupinová.

Metoda: Kresba, rozhovor.

Obrazová dokumentace:

- Obr. 6.32 Diagnostický test č. 4, „Kresba domu“, obraz matky.
- Obr. 6.33 Diagnostický test č. 4, „Kresba domu“, obraz Ley.
- Obr. 6.34 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz Ley.
- Obr. 6.35 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz matky.

PRŮBĚH SETKÁNÍ

Úvod

Toto setkání je posledním ze skupiny setkání s Leou a jejími rodiči. Lea mě nadšeně vítá a sděluje mi, že má pro mne překvapení. Jsem zvědavá: T: „Ukaž jaké, těším se.“ L: „Jakou barvu máš, teto ráda?“ T: „Červenou.“ Lea mi přinese nafouknutý červený balónek. T: „Děkuji, je krásný.“ Začnu si s ním hrát. V mezičase jsme se pozdravily s Leinou mámou. Táta se omluvil z rodinných důvodů, přijde později.

Hlavní část

Dnes bych byla ráda, kdybychom si zopakovali první test, který jsme spolu kreslili. Máma s Leou vzpomínají. L: „Kouzelníka?“ T: „Ne, ne ten to není. Kde bydlíš?“ L: „Dům, je to dům!“ T: „Ano budete kreslit dům. A před ním si ještě pohrajeme s barvami. Už jsme tuto práci spolu na začátku našeho setkávání dělali. Vzpomínáte si na barevné obdélničky?“ Obě klientky si vzpomněly. Stejným postupem jako při prvním testu barev máma s Leou kreslily. Test barev je nakreslen a klientky se pouští do kresby domu. Máma si vybrala pastelky a šla si sama sednout na sedačku, aby Lea od ní neobkreslovala.

Lea kreslí žlutý dům se sedlovou střechou. L: „Tento domeček je samé okno.“ Dává si práci s okny, od poloviny domu kreslí velké okno. L: „Podívej, to je obrovské okno. Co je modré, to jsou okna. Mami, já se tě chci na něco zeptat.“ M: „Tak se zeptej.“ L: „Kde mám to CD od babičky?“ M: „To nevím, potom se po něm podíváme.“ U tohoto dialogu s mámou, Lea vykresluje okna na svém domě.

T: „Vidím, že máš jedno okno velké.“ L: „Aby děti měly moc místa se z něho dívat, aby se nehádaly, aby měly dost místa. Takové bych chtěla v pokojíčku, mám tam dvě malé.“ T: „Pro koho jsou ta ostatní okna?“ L: „Pro děti... (chvíli přemýšlí), nemocné.“

Máma mezi tím už také svůj dům dokreslila a přisedla si k nám.

Domů přišel táta. Lea i její matka ho vítají od stolu. S otcem se zdravím on se omlouvá za zpoždění. Lea už má hotovou kresbu, jde za tátou. Sednou si na zem a hrají novou skládací hru s kartičkami. Já sedím s Leinou mámou u stolu a vedeme terapeutický rozhovor. Lea na zemi sedí neklidně. Táta poznal, že by měla jít na toaletu a posílá ji tam. Lea odmítá. Po chvíli ji tam odešle znovu a Lea odmítá stále. Táta jí mezi tím čte návod k nové hře, který Leu zajímá.

T: „Lei, běž na záchod, jak tatínek říkal.“ Lea nic, sápe se po tatínkovi. T (k otci): „Tatínku ta písmenka v návodu skáčou a nejdou přečíst, když není Leuška „vyčuraná“, že?“ Lea zvažněla a podívala se na mě. Usmála jsem se na ni a řekla: „Co s tím budeš dělat?“ L: „S čím?“ T: „Se skákajícími písmenky.“ Lea vyzve tátu, aby pokračoval ve čtení. Otec se na mne podíval, jestli může a já neverbálně dala najevo, že ne. Na to se Lea ještě více vztekala a utekla do kuchyně, Táta šel s ní. Křičela, pištěla a bouchala. Táta byl v kuchyni s ní a v klidu ji pozoroval. Přiběhla k nám do pokoje a křičela, ať už jde táta číst. Následně jsme jí s tátou vysvětlili, že dokud nepůjde na toaletu, není možné ve čtení pokračovat. Lea poté odešla v klidu na toaletu. Lea přisedla k tátovi,

dočetli návod a hráli hru. Já s mámou jsme seděly u stolu a probíraly Lein stav, který před chvílí proběhl.

Reflexe

Lea pracovala v normě, kresba se jí dařila. Její projev byl spontánní.

Záznamová dokumentace 13 P

Diagnostický kontrolní test č. 4. „Kresba domu!“

1. Pozorování

- Komplexní – atmosféra je příjemná, chování dívky odpovídá jejímu věku.

2. Průběh

- Lea si odvedla svou práci na obrázcích a šla si hrát za otcem. Na otcovu žádost odmítla jít na toaletu (stává se často, uvádí matka) a „ztropila“ scénu křiku, bouchání židlí a dveřmi. Rodiče byli bezradní, s udržení klidu a na základě mé intervence Lea nakonec na toaletu šla dobrovolně a s úsměvem.

3. Podnět

- Vznikl terapeutem- verbálním zadáním.

4. Percepce

- Vizuální, verbální.

5. Projev

- Kresbou a verbálně, při kresbě klidný.

6. Prostředí

- Sezení se koná v obývacím pokoji jejich bytu. V bytě je uklizeno a čisto.

7. Prostředky

- Bílý papír A4, trojhranné kouzelné pastelky 36 ks.

8. Postoje

- Zadání bylo pro klienty srozumitelné, ochotně úkol plnili.

9. Pocity

- Práce byla klidná a soustředěná.
- Lea chtěla manipulovat s otcem a to jí nebylo v mé přítomnosti dovoleno.
- Rodiče byli rádi, že jsem jim přímo v praxi ukázala, jak s Leou pracovat, aby se manipulace z její strany nezvyšovala a oni řešili tyto situace v klidu.

10. Pochopení

- Klienti pochopili úkol a v přiměřeném čase ho splnili.

11. Proměna

- Lea začíná chápat, že se musí dodržovat pravidla.

12. Posudek

- Stanovený cíl byl splněn.
- Lea se dnes předváděla, však u stolu soustředěně pracovala, dílo dokončila jako první.

13. Plán

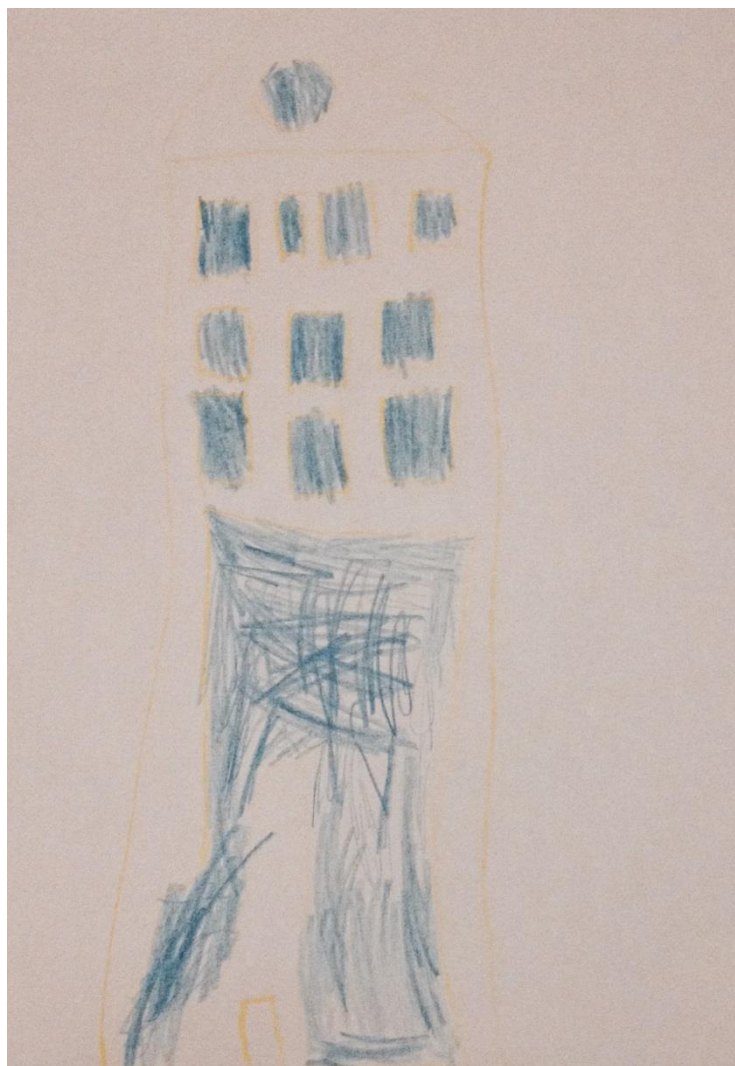
- Krátkodobý – pozorování komunikačních projevů.
- Střednědobý - porovnání s jinými diagnostickými testy.

Dílčí hodnocení

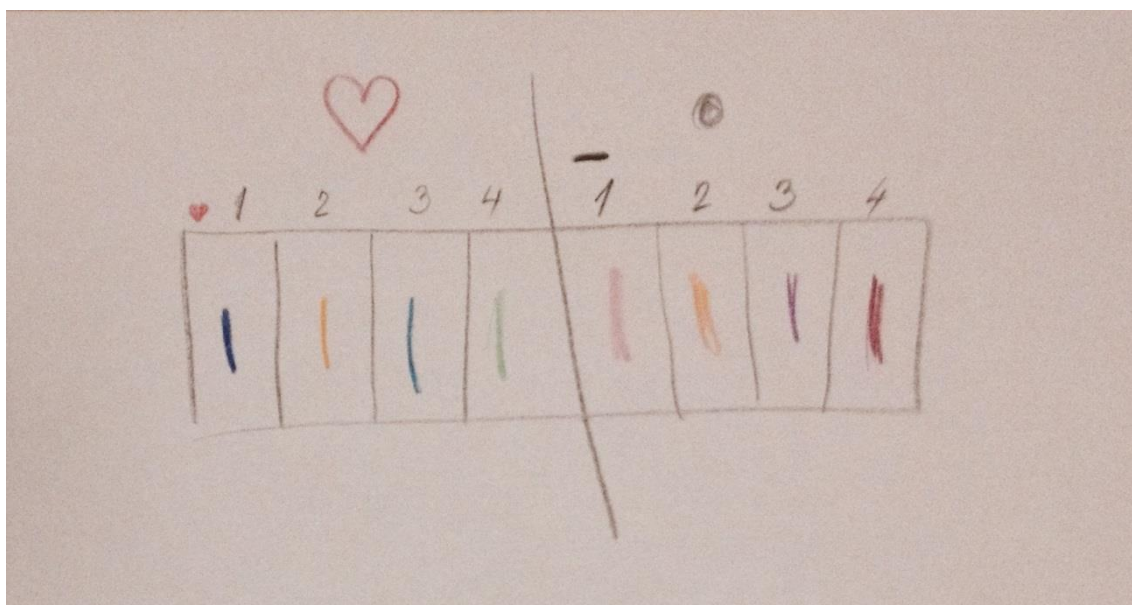
Na závěrečném testu domu vidím značný posun v umístění domu matky. Dům na vyvýšeném místě může symbolizovat nadhled a ten je pro ni v tuto chvíli důležitý. Dům Lei je veselější a je v barvách, které má ráda. Dveře jsou však stále zavřené bez kliky, což může symbolizovat její nepřístupnost. Doporučuji pokračovat v terapii zaměřené na uvolnění vzájemné komunikace.

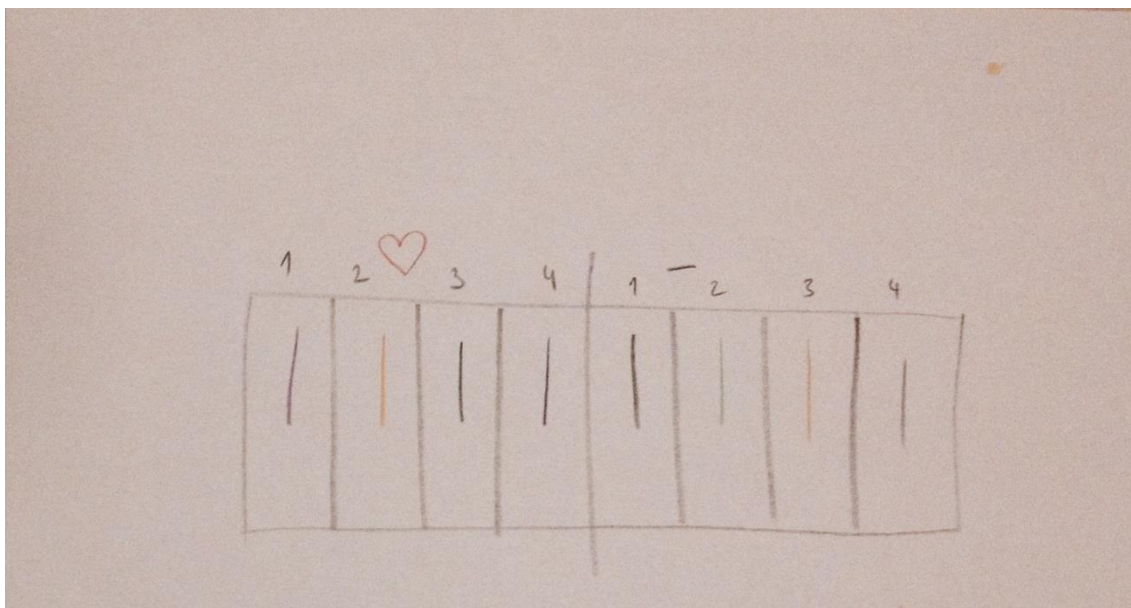
Obr. 6.32 Diagnostický test č. 4, „Kresba domu“, obraz matky.

Obr. 6.33 Diagnostický test č. 4, „Kresba domu“, obraz Ley.

Obr. 6.34 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz Ley.

Obr. 6.35 Rozehřívací test, „Test barev“, obraz matky.

7 Závěr

Cílem této absolventské práce bylo zlepšení a prohloubení komunikace mezi dítětem a rodičem za pomoci arteterapeutických metod. Najít příčiny nepochopení a tyto příčiny se pokusit za využití arteterapeutických metod uvolnit.

V teoretické části jsem shrnula dosavadní poznatky z arteterapie a komunikace, které vychází z dostupné literatury v této oblasti.

Praktická část se zabývá jednotlivými setkáními s klienty. Skupinu klientů tvoří tříčlenná rodina. Setkání byla tvořivá a oboustranně příjemná. Plnění úkolů probíhalo většinou v klidu a radosti. Pozorovala jsem postupné otevírání problému s komunikací v rodině.

V průběhu setkání se jednoznačně potvrdilo, jak je klid a laskavý přístup v terapiích důležitý. Dívka Lea byla pro mne zdroj inspirace. Vlastní arteterapeutická cvičení jsem cíleně aplikovala pro posílení rodiny a uvolnění komunikace v ní. Částečně se podařilo najít příčinu psychosomatických problémů dívky, které se projevovaly občasnými bolestmi břicha vzteky a nočním pomočováním.

S matkou, otcem a dívkou jsme nastavili pravidla, jež mohou dát této rodině řád. Záměrem použití pravidel je dát dívce bezpečný prostor pro její růst a vývoj v rodinném prostředí. Rodičům jsem doporučila zaměřit se na vzájemnou komunikaci. Toto doporučení přijali a dohodli jsme se na další spolupráci.

Jsem velice ráda, že se mi naskytla příležitost pracovat pomocí arteterapie, využít poznatky a vědomosti získané v průběhu mého studia. Těším se na další prohlubování, jak teoretických, tak i praktických znalostí a zkušeností.

Literatura

- ALTMAN, Z. *Test stromu*. In VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN-978-80-7367-566-0
- BENÍČKOVÁ, M. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. 1.vyd. Havlíčkův Brod: Grada, 2001. ISBN 978-80-247-3520-7
- CAMPBELL, J. *Techniky arteterapie*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN-80-7178-204-1
- DALLEY, T. *Kunst als Therapie*. In ŠICKOVÁ – FABRICI, J. *Základy arteterapie*. 2.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN-978-80-7367-408-3
- DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 2.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN-978-80-7367-415-1
- JANOTOVÁ, N. *Kapitoly o integraci sluchově postižených dětí*. 1.vyd. Praha: Septima, 1996. ISBN-80-85801-81-7
- LIEBMANN, M. *Skupinová arteterapie*. 2.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN-978-80-7367-729-9
- POGÁDY, J. a kol.: *Detská kresa v diagnostike a liečbe*. Bratislava: SAP, 1993.
- ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy, nejen pro základní umělecké školy*. 2.vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. ISBN- 978-80-72901-29-6
- ROESELOVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*. 1.vyd. Praha: Sarah, 2000.
- ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. 1.vyd. Praha: Sarah, 2004. ISBN-80-902267-5-2
- RUBINOVÁ, J. A. *Přístupy v arteterapii*. 1.vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5
- ŠICKOVÁ – FABRICI, J. *Základy arteterapie*. 2.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN-978-80-7367-408-3
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN-978-80-7367-414-4
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN-978-80-7367-566-0
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1
- VYMLÁTILOVÁ, E. *Kandidáti a uživatelé kochleárního implantátu*. 1.vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 2009. ISBN 978-80-86792-23-1

ŽENATÁ, K. *Obrazy z nevědomí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN-80-7267-033-X

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Vzájemná komunikace rodič – dítě*. [online]. URL:
<http://www.azrodina.cz/1885-vzajemna-komunikace-rodic-dite> [cit. 2015-24-05].